Cilt 2 * Sayı 13
15 Ekim 1950

TARİH Dünyası

Coğrafya Dünyasını Niçin Çıkarıyoruz?

Coğrafya Dünyası'nı, her şeyden evvel, yurdumu, yurdumun eşsiz, benzersiz güzelliklerini, bu topraklarda yaşayan ırk, din ve kan kardeşlerimi kendim kadar, hattâ kendimden daha fazla sevdiğim için çıkarıyorum.

Yirmi küsur yıldır, tarih sahifelerinde olduğu gibi, güzel Anadolu topraklarının da yarısından fazlasını karış karış, yeşil ve karlı dağlarına, uçsuz bucaksız ovalarına, korkunç uçurumlarından cennet sahillerine, dikenli, yabanî, çorak tepelerinden gül, portakal ve limon bahçelerine kadar; göllerini, nehirlerini, şelâlelerini; sıcağını, soğuğunu derimde ve ruhumda hissederek dolaştım; bir gördüğümü bir daha görmek için çırpındım ve bu güzelliklere hiçbir zaman doyamadım.

Bu, madalyonun bir tarafıdır.

Madalyenin diğer tarafına gelince; gittiğim, gördüğüm, görüp büyülendiğim yerleri daha iyi öğrenmek istedim. Çoruhta Çoruhluya Çoruhu, Fıratın geçtiği yerlerde Fıratı, Kızılırmağın geçtiği yerlerde Kızılırmağı, Kayseride Erciyası, şarkta Ağrıyı ve her ilde oranın en güzel yerlerinin hikâyelerini sorup öğrenmek istedim, kimse beni tatmin edecek bir cevap veremedi; kitaplar karıştırdım, hiçbir kitap bana istediğimi öğretemedi. Hattâ, hiçbir coğrafya kitabında, yurdumun güzelliklerini göremedim. Göremede emsalsiz, binler ve binlerce Şeytankayaları vâdileri doldururken, coğrafya kitaplarımızdaki Şeytankayalarının resimlerini Avrupa mecmualarından kestiğimizi gördüm.

İşte bunlardan acı duydum, yıllarca hasretini çektikten sonra, bu vatanı daha çok sevdirebilecek, bu topraklara daha candan bağlanmanın aşkını ve heyecanını verecek; altı, üstü, havası, suyu ve her şeyi bizim olan Anadolunun büyük kıymetini belirtecek «Coğrafya Dünyası»nı çıkarmaya imkân buldum. Tarih Dünyasının sevgili okuyucularına itiraf etmeliyim ki, «Coğrafya Dünyası»nı, sizin alâka ve bağlılığınızla yaşayan «Tarih Dünyası» doğurmuştur. Onun verdiği cesaretle «Coğrafya Dünyası»nı çıkarıyorum ve bu iki dergiyi, iki kardeş gibi ve bu milletin yavrusu iki kardeş gibi, birbirinden ayırmıyarak yaşatmaya çalışacağım.

Gittikçe daha çok inkişaf ettirmeyi vadetmekle beraber, okuyucularıma şimdiden söyliyebilirim ki, «Coğrafya Dünyası» talebenin, öğretmenin ve her Türk münevverinin okumasına lâyık olgunlukta çıkacaktır.

«Coğrafya Dünyası» 100 sahife ve 100 kuruş olacak ve ayda bir çıkacaktır. Türkiyemize dair mevzular dışında dünya coğrafyasına dair de çok kıymetli ve hep resimli mevzular bulunacaktır.

Coğrafya Dünyası, ilk sayısı ile, üzerinde ne kadar çalışılmış, Türk irfan hayatına faydalı olabilmek için hiçbir fedakârlıktan çekinilmemiş olduğunu isbat edecektir. Tarih Dünyası'nın mevzularında olduğu gibi, Coğrafya Dünyası'nın mevzularında da iki hedef güdülecektir:

1. *Mutlaka okuyanlara yeni bir şey öğretecek yazı ve resim,*
2. *Her mevzuun, en mütehassıs kalemler eseri olması...*

Biz, bütün bunları temin ettikten sonra işe başlamış bulunmaktayız.

«Coğrafya Dünyası»nda da, «Tarih Dünyası»nda olduğu gibi bir ilâve bulunacak ve bu ilâve, kütüphanelerin ayrı bir kıymet ve ziyneti olacaktır.

Okuyucularım beğenirlerse ne mutlu...

Niyazi Ahmet BANOĞLU

KAPAK RESMİMİZ: Tarihin Genç Osman için kaydettiği Sultan Osman (Tablonun aslı Topkapı Sarayı Müzesinde)

ARKA KAPAK: Brindizi'nin albümünden Harem hayatı tablosu.

TARİH Dünyası

★ Cilt 2 - Sayı 13 ★ 15 Ekim 1950 ★

15 GÜNDE BİR ÇIKAR

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Nuruosmaniye cad. No. 57, Şaka Matbaası 3 üncü kat, Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği ve basıldığı yer: ŞAKA Matbaası, İstanbul

Şimdiye kadar hiçbir yerde neşredilmemiş olan bu resim, iki kardeşi, Yusuf İzzeddin Efendi ile Abdülmecidi bir arada göstermektedir. Bu vesile ile şunu da kaydedelim ki, İsmail Baykal, 8.5 yıl maiyetinde bulunduğu Abdülmecit Efendi hakkında da, şimdiye kadar neşredilmemiş ve bilinmiyen tarihî hâdiseleri, Tarih Dünyasında açıklıyacaktır.

Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi Nasıl Intihar Etti ?

Yazan: İSMAİL BAYKAL

— 2 —

Veliahd şu cevapta bulundu: «Beni İstanbula kaçıracağınızı anladığım dakikada ihtiyar olan Azaryan Efendiyi nasıl olsa yenebilirim. Siz ise hiç bir şeye muktedir olamazsınız. Ve ben de kendimi kurtarırım.» demişti.

Arzusu üzerine arabayı kullanmak üzere gitmekte iken arkamdan Azaryan Efendi seslendi, ve: «İsmail Bey üzerinize aldığınız işin ağırlığını biliyor musunuz?» dediğinde -ben- «Elimden gelmiyen bir işi üzerime almıyacağıma emin olabilirsiniz» dedim. Azaryan Efendi: «Öyle ise pavyonumda bir ilâcımı unutmuşum, önce oraya

kadar gidip gelelim» dedi ve bu teklifini derhal kabul ettim. Ve arabaya bindirip yalnızca kendim kullanarak ayni bahçe içinde olan dairesine kadar götürüp getirdim. Bir imtihan mahiyetinde olan bu ufak gezintiden dönüp arabadan indiğinde: «İsmail Bey sen zorlu araba kullanıyormuşsun» dedi. Azaryan Efendi bu suretle hareket etmekte tamamen haklı idi. Çünkü Veliahdin herhangi bir vaziyetinden hükûmete karşı mes'uldü

Bu kısa dakikalardan sonra banyosu sona eren Veliahd arabasının hazırlanmasını emretti. Biz de verilen karar üzerine arabaya çıkıp dizginleri ele alarak kapı önünde hazır bulundurduk. Bineceği sırada önce benim tarafıma gelerek: «Sen misin İsmail?» «vet efendimiz, kulunuzum» dedim. Arabaya girdi, arkasından Azaryan Efendi ve onu takiben elleri bağlı olarak Hazım Paşa girdi. Burada dikkat edilecek ehemmiyetli bir nokta da tabiî olarak her vakit Veliahdi görmek için toplanan otel müşterilerine Paşanın bu vaziyetini göstermemek lâzımdı. Bunun için de pelerin giyen Paşanın elleri gözükmüyordu. Esasen eller bağlanırken de gayet ustalıklı ve icabında çözülebilir halde bağlanmıştı. Arabayı hareket ettirdim. Normal olarak otele gidiyoruz. Yemek salonuna yaklaşacağımız bir sırada arkamdan: «İsmail Bey dur!» sesini işittim. Arkadaşım Salâhaddinin sesi, hemen dizginleri çektim ve duracağım sırada bir de ne göreyim, Veliahd landonun kapısını açıp dışarı fırlamış yürüyor. Diğer iki müşteri, Azaryan Efendi, Hazım Paşa arabanın içindeler, Hazım Paşa ipi çözmüş, Azaryan Efendi telâş içinde... Otele geldik, bu tehlikeli hareket üzerine Veliahddan, bir daha bu gibi hareketlerde bulunmamak şartile söz alınarak bir hafta kadar banyo dönüşünde arabayı kullanmak suretile idare edildi.

Edlah'ın otomobillerini beğenmediğini haber alan kaza kaymakamı derhal yeni otomobilini Veliahda göndererek daima emirlerine âmade olduğunu bildirmek nezaketinde bulundu.

Bir hayli müddet bu otomobille Viyananın bir çok güzel köylerini ve bilhassa İtalya hududuna yakın (Sihrink)e kadar gittik..

Veliahd günden güne iyileşmekte ve her ne kadar eski kanser teranesi devam etmekte ise de sükûnet içinde idi.

Yusuf İzzeddin Efendi ile Avrupa seyahatine gidenler, sağdan: Yaver Yüzbaşı Nuri Bey, Salâhaddin Bey, Doktor Miralay Hilmi Kadri Bey, (oturan) daire müdürü Nesip Bey

Bir gün Hazım Paşaya ciddî görünerek bir teklifte bulundu. Konuşma şu şekilde cereyan etti:

— Paşa bende kanser var mı?

— Hayır Efendimiz yoktur.

— Peki benim kanımı alıp kendine aşılayabilir misin?

— Derhal Efendimiz! diyen Hazım Paşa işin ciddiyetine kani olmamıştı. Fakat Veliahd:

— Haydi derhal alınız!

— Emin olacağınıza söz veriniz.

— Söz veriyorum, emin olacağım!

Hazım Paşa bir şırınga getirerek Veliahddan aldığı kanı karnına sıktı.

Bu ameliyeden kısa bir zaman sonra kanser sözleri yine meydana çıktı. Bir aralık otelin holünde Hâzım Paşaya rastgeldim: «Paşam hiç gözükmüyorsunuz, nasılsınız?» dediğimde: «Aman İsmailciğim sorma, dündenberi 40 derece hararetle kıvranıyorum» dedi. Kendimi alamadım, «Affedersiniz Paşam, bir şey söyliyeceğim; siz hazik bir operatörsünüz, bu işe nasıl razı olduğunuza hâlâ hayret etmekteyim.. Bir faydası olmadı, yine kanser bahsi olanca şiddetile devam ediyor» dedim.

Toplu olarak Veliahdin huzurundayız elinde bir gazete açmış okuyor, bir iki saniye bekledik, yüzünü tamamile örtmiş

Yusuf İzzeddin Efendi, Çanakkaleyi ziyaret ettiği vakit, askerî üniformasiyle...

olan gazetenin arkasından konuşmağa başladı ve:

Veliahd — Nesib Bey bakınız, benim hasta olduğum malûmdur. Bu hastalık ta netice itibarile mânii hilâfet ve saltanattır.

Nesib Bey — Aman Efendimiz.. Kapanmış olduğunu zannettiğimiz bu mesele yine nereden çıktı?

Veliahd — Rica ederim.. Bir dakika bana müsaade ediniz de anlatayım, bilirsiniz ki ben Abdülâzizin oğluyum. Babamın sağlığında, Hassa Müşirliğim esnasında, merasimlerde önümden ve arkamdan yürüyen insanların çokluğu kilometrelerledir. Meselâ Dolmabahçe Sarayından Tophaneye kadar uzayan bir alaydı. Keza biz Osmanlı Hânedanı doğduğumuz dakikadan itibaren gayet nazik bir tarzda alıştırılmış ve herkesin bize karşı divan durarak: «Ferman efendimiz.» sözlerini kullanmaları âdet olmuştu, belki bu hareketler size ağır geliyor, fakat ne yapalım ki ben de bu ihtirama alışmış bulunuyorum. Bakıyorum hastalığımdan sonra hemen hepinizde bir lâübâlilik yâni bir arkadaşınızın yanına girer gibi hareket ediyorsunuz, işte bu vaziyetiniz bana şunu anlatıyor: «Artık siz Veliahd filân değilsiniz.» Buna da bir diyeceğiniz yok ya..

Biraz uzunca süren bu nutuk bitince Nesib Bey söze başladı ve: (Efendimiz, buyurduklarınız hatır ve hayalimizden geçmiyen bir şeydir. Bendeleriniz, Efendimizin seyahate çıktığı gün vapurda İsmail Bey kulunuza verdiğiniz emri yerine getirmekten ibarettir. Yoksa hürmette bir kusurumuz yoktur.» diyerek geçmişteki emrini hatırlattıktan sonra Veliahd aynen şunları söylemişti:

— Eh ne ise.. Bu da bir mazeret yâni bir nevi avukatlık.. dedi ve huzurdan çıktık.

Nesib Bey — Arkadaşlar, görüyorsunuz ya; bu salâh alâmetidir. Artık ferman ve temennalara başlıyalım dedi ve çok hoşsohbet olan bu zat şu lâtifede bulundu: «Ne yapalım arkadaşlar.. Biz patlıcana değil; efendimize hizmet ediyoruz,« dedi.

27 Ağustos 1912. Veliahdin huzurundayız. Kanser bahsi hafifçe devam ediyor, Hilmi Kadri Bey — Efendimiz bu bahsi kapatınız rica ederim.

Veliahdi — Hayır Kadri Bey, siz beni ikna edecek hiç bir fedakârlıkta bulunma-

Veliahdin kilercibaşısı Galip Bey

dınız, demek bende kanser vardır... Bu sözlerden heyecanlanan doktor: «Efendimiz kanaat getirip müsterih olacağınızı bilsem kulunuz da ayni ameliyeyi yaparım dedi.

İki gün sonra Veliaht, Hilmi Kadri Beyi çağırmamı emretti.

Esas itibarile çok lâtifeci olan merhum Hilmi Kadri Beyi çağırmak için Veliahdin yanından çıktığımda Nesib, Hilmi Kadri ve Salâhaddin Beyleri bir arada buldum ve yanlarına gittiğimde gayriihtiyarî gülümseyerek: «Haydi bakalım Doktor Bey, Eceliniz geldi galiba, Efendimiz sizi istiyor», dediğimde, «Aman İsmailciğim, yoksa Efendi Hazretleri bizi haklıyacak mı?» «Yok canım siz kendi kendinizi haklıyacaksınız.. Malûm ya şiringa meselesi» dedim. Ve doktor Veliahdin yanına girdi.

Çok âsabıma dokunan bu hâdisede içimden mütemadiyen gülmek geliyordu ki, bu esnada Veliahdin beni de çağırdığını söylediler. Bu emri getiren arkadaşım Salâhaddin: — Haydi durmayınız, doktor sizlere ömür gitmek üzere.. lâtifesini edince artık tamamen kendime hâkim olamıyacak bir vaziyete gelmekle beraber huzura girmek mecburiyeti de vardı. Kendimi fevkalâde sıkarak içeri girdim. Fakat gülmemek için oldukça ıztırap veren dakikalar yaşıyordum.. Çünkü Veliahd her ne kadar tuhaf ve gülünecek bir şey olursa olsun karşısındakinin gülmesine çok sinirlenirdi.

Huzurdayız, Hilmi Kadri Bey evvelce hazırlamış olduğu şiringa takımını çıkardı, sıhhî tathiratını yaptıktan sonra heyecanla, veliahddan bir mikdar kan aldı, ve kendisine sıkacağı esnada: «İşte sadakat böyle olur Efendimiz» diyerek iğneyi tamamen karnına sokarak aldığı kanı kendine boşalttı. Ve iğneyi çektikten sonra da: «Efendimiz ben sadakatimi ifa ettim ve hiç bir kimsenin yapamıyacağı, ve fen harici olan bu muameleyi yalnız Efendimiz için yaptım. Sizin de yapılan bu fedakârlıklara karşı aslı olmıyan bu vehimden sarfınazar etmenizi rica ederim.»

2 Eylûl 912. Bir iki gündür sükûnet içindeyiz, kanserden hemen hiç bahsolunmuyor. Yalnız aradan iki gün geçtiği halde Hilmi Kadri Bey meydanda yoktu. Haber aldık ki karnındaki şiringa yeri apse yapmış, hastahaneye kaldırmışlar, hemen hatırını sormak üzere yanına gittim, Arka üstü yatan doktor: «Aman İsmailciğim halime bak:» dedi. Dayanamıyarak (sadakat böyle olur doktor bey?» dedim.

Bu hâdiseyi işiten Veliaht ise:

— Gördünüz ya.. Kanser meydana vurdu.. demeğe başlamıştı. Cevap vermek salâhiyeti kendisinde olan ve hâlâ ateşi düşmemiş bulunan Hazım Paşa: «Efendimiz sıhhî tertibat tamamile yapılmamış olacak 'ki apse yapmıştır. Yoksa kanser yoktur, kısa bir zamanda meydana çıkmaz, cevabında bulundu.

Veliahdin yanında yalnızdım. «İsmail cidden bende kanser olsa bu adamlar (!) benden kan alıp kendilerine sıkmazlardı değil mi?» dediğinde: «Gayet tabiîdir Efendimiz» cevabını verdim.

8 Eylûl 912 Veliahdin baş ağası Muharrem ağayı karşımızda gördüğümüz zaman hayretler içinde kaldık. Lisan bilmez, çok müteassıp olmakla beraber öyle herkesle konuşmaz, ağır başlı, sessiz bir ihtiyar, bu diyâra nasıl gelmişti. Başına toplandık, «Aman lâla nasıl geldiniz?» dediğimizde: «Sora sora geldim» dedi.. O kadar tabiî ve gevrek konuşuyor ki, sanki Edirnekapıya giderken yolunu şaşırıp sormuş bulmuş gibi..

Veliahdin yıllarca hizmetinde bulunmuş lâlası Viyanalara kadar niçin gelmişti

Veliahdin teşrifatçılarından ve eski Şehreminlerinden Mehmet Ali Bey

Huzuruna girdiğinde hayretler içinde kalan Veliahd:

— Ne o Muharrem Ağa niçin geldin, ne var; benim halimi görüyorsun, ben bugün mahvolmuş bir vaziyetteyim, onu görmeğe mi geldin?

Muharrem Ağa — Aman Efendimiz.. Bu nasıl sözler, kulunuz efendimizi merak ettim ve bilhassa Şevketmeab Efendimiz çok merak ediyorlar? Selâmı Hümayunlariyle velinimetimi görmeğe ve sıhhatiniz hakkında malûmat almağa geldim.

Hakikaten Veliahd sarsılmıştı. Böyle olmasa Muharrem Ağanın haddine mi düşmüş, böyle sellemüsselâm gelsin, emrini almadan kapı dışarı çıksın..

Vaziyet böyle olmakla beraber Muharrem Ağayı (Zâtı Şâhane merak buyurdular, selâmı hümayunları vardır) sözleri kurtarıyordu, çünkü Padişahın iradesile gelmişti ve çok zeki olan Veliahd da bunu hissetmişti.

İşte işin inceliği ve içyüzü bu sözlerle meydana çıkmış bulunuyordu. Evet Muharrem Ağayı bizzat Padişah göndermişti. Acaba bu bir hile hastalığı mıdır? Avrupada aleyhinde bir harekete girişmesin?

Osmanlı tarihlerini gözden geçirdiğimizde bu gibi hâdisata çok tesadüf ederiz.

Tabiîdir ki Muharrem Ağa günü gününe Veliahdin hareketlerini İstanbula bildirmeğe başlamıştı.

9 Eylûl 912. Bugün Veliahd çok müteessir bir halde: «Canım İsmail bu saray benden ne istiyor? İşte benim vaziyetim bugün mahvolmuş bir haldedir. Bir taraftan ben bu diyarı ecnebiyyede canımla uğraşırken diğer taraftan bu sarayın entrikaları beni bütün bütün çileden çıkarıyor, mahvedecekler, şu benim ihtiyar lâlamı görüyorsun; değneğine yaslanarak gûya beni görmeğe gelmiş, bu adam Padişaha hizmet ediyor, ben anlamıyor muyum...

— Efendimiz hiç zannetmem, sadık bir bendeniz olan mutekid ve günahtan korkan dindar bir bendenizin bu gibi şeyleri irtikâp edeceğini ümid etmiyorum.. dedim. Gayem de hakikat olan bu meseleyi kapamak ve bu suretle Hükümdarla Veliahdin arasının açılmamasına çalışmaktı.

Fakat Veliahd bu maruzatıma karşı gayet sükûnetle şunları söyledi:

— İsmail hakikaten çok temiz ve saf bir adamsın, herşeyi dümdüz görürsün..

VELİAHD İSTANBULA DÖNÜYOR:

Veliahdi İstanbula götürmek bahsi ortaya çıkmıştı, fakat Veliahd bunun kat'iyen aleyhinde idi; esasen doktorlar, bu hastalığın tamamen zail olması için en az altı ay tedaviye ihtiyaç olduğunu bildirmişlerdi.

Zorla İstanbula götürüleceği kanaati mevcut olmakla beraber arada bir: «İsmail sakın İstanbula gitmiyelim», ve toplu bulunduğumuz zamanlarda da: «Bakınız ben hiç birinizden emin değilim, yalnız Nesib ve İsmail Beyleri alıp Londraya gidip bütün hayatımı orada geçireceğim, çünkü İstanbulda başıma gelecek felâketi düşünüyorum, tahammül edemiyeceğim; hayır, hayır tahammül edemiyeceğim.»

Bütün arkadaşlar vaziyeti bildikleri için Veliahdin bu sözleri ağır gelmiyordu.

İstanbula gitmek sözleri kuvvet buldukça Veliahd: «Benden ne istiyorsunuz, ben bu millete ne yaptım da beni bu kadar felâkete sevk edeceksiniz? Ben biliyorum; Vahdettin hınzırı makamı saltanata getirilecek ve beni de hapsedecekler, bu muhakkaktır. Ben ise bu cülûsu ilân edecek top seslerine tahammül edemem» sözlerini tekrarlıyordu. *(Devam edecek)*

Genç Osman Nasıl Öldürüldü?

Genç Osmanın öldürülüşü Osmanlı tarihinin ibretli sahifelerinden biridir. Bu sayımızın kapağını süsleyen Genç Osmanın tablosu münasebetiyle bu talihsiz hükümdarın nasıl boğulduğunu etrafiyle izah ediyoruz.

Yazan: VEFİK TURA

Birinci Ahmedin ölümü üzerine, büyük şehzade Osman küçük olduğundan, birinci Ahmedin biraderi Sultan Mustafa tahta oturtuldu. Halbuki Sultan Mustafa uzun müddet sarayda hapsedilmiş olduğundan geçirdiği korkular, onun aklî müvazenesini bozmuştu, tahta geçince de az zamanda padişahlığa lâyık olmadığını gösterdi, üç buçuk aylık bir saltanattan sonra hal'edildi ve yerine Genç Osman tahta çıkarıldı.

Şâirlerin:

Yol oldu Üsküdara bin otuzda Akdeniz dondu

diye anlattıkları büyük kış, işte Genç Osmanın Padişah olduğu yıllara rastlamıştı.

Genç Osman, harpler, ıslâhat yapmak isteyen bir Padişahtı. Genç olmasına rağmen şiddetli emirler veriyor, büyük işler başarmak istiyordu.

Leh seferine hazırlanırken, İstanbuldan ayrıldığı zaman aleyhinde bir ayaklanma olmasın diye öz kardeşi Şehzade Mehmedi öldürtmek istemiş, fetva almak için başvurduğu Şeyhülislâm Esad Efendi bu isteğini reddedince, bu kanlı fetvayı Rumeli kazaskeri Kemaleddin Efendiden almaya muvaffak olarak kardeşini öldürtmüş ve babasının yanına gömdürmüştü.

Umulan başarıyı elde edemeden seferden dönen Genç Osman bu sefer de Hicaza gitmek istemişti. Genç Osman, Hicaz seferinin çok parlak olmasını istiyordu. Yanına Yeniçeri ve Sipahî bölükleri alacak, Veziriâ'zamı, Defterdarı, Nişancıyı beraberinde götürecekti.

Diğer taraftan Padişahın bu seyahati bir çok dedikodulara yol açtı. Yeniçerileri ortadan kaldırmak istediğini yayanlar Yeniçerileri kışkırtıyorlardı. Bu dedikodular ağızdan ağıza dolaşıyor, padişahın da kulağına geliyordu.

Bu sıralarda Genç Osman bir rüya gördü: Bir taht üzerinde oturup Kur'an okuyorken Peygamberimizi görmüş. Hazreti Muhammed, Genç Osmanın elindeki Mushaf ve sırtındaki cübbeyi alarak kendisine bir tokat vurup tahtından düşürmüş. Genç Osman, Hazreti Muhammedin ayaklarına yüz sürmek istediği halde muvaffak olamıyarak helecan içinde uyanmış..

Bu dedikodulu günlerde gördüğü rüyanın tesiri altında kalan Genç Osman, ikinci günü rüyayı hocası Ömer Efendiye tâbir ettirmiş. Ömer Efendi:

— Rüyada Efendimizin ayağına yüz sürmek müyesser olmadı ise bizzat Hacca giderek yüz süreceğine delildir.. dedi.

Genç Osman, bu sözlere kanaat etmiyerek Üsküdara, Mahmud Hüdaî Efendinin dergâhına giderek rüyasını ona da tâbir ettirdi. O, Hacca gitmemesini, tahtında oturup dua ile meşgul olmasını tavsiye etti.

Fakat Genç Osman, Hacca gitmeyi aklına koymuştu. Her ne pahasına olursa olsun gidecekti. Eşyalarının hazırlanarak yola çıkarılmasını emretti.

Meseleyi haber alan Şeyhülislâm, bir fetva çıkararak Padişaha gönderdi: «Padişahlara Hac lâzım gelmez, tahtlarında oturup icrayi farizei adl eylemek icabeder. Zira fitnenin vukuu melhuz..» olduğunu bildirdi.

Tarihlerin kaydına göre, Müneccimbaşı Mehmed Efendi de: «Pâdişah boşuna zahmet etmesin, kendilerine kat'iyen yol görünmedikten başka, Ramazanın nihayetine kadar acayip hâdiseler olacaktır» diye haber gönderdi.

Padişahın, bütün bunlara rağmen Hacca gitmekte ısrar etmesi, Yeniçerilerle Sipahileri büsbütün kuşkulandırdı. Atmeydanında gizli bir toplantı yaptılar ve:

— Padişahın Hacca gitmekten maksadı, Mısır ve Hicazda asker toplayarak bizi yok etmektir.. dediler ve bu neticeye vardıktan sonra da bir ihtilâl havası esmeğe başladı.

Bu toplantıyı haber alan Sadrazam Dilâver Paşa Atmeydanına giderek onları nasihat ile dağıtmak istedi fakat muvaffak olamadı, üstelik taş yağmuruna tutularak güçlükle canını kurtardı.

Yeniçeriler, buradan doğru Şeyhülislâmın konağına giderek Padişahı Hacca gitmeğe teşvik edenlerin öldürülmesi hakkında fetva alarak önce Hoca Ömer Efendinin konağına gittiler. Hoca evde yoktu, konağın kapısını kırıp içeri girdiler ve evi tâlân ettiler. Sonra Sadrazamın konağına geldiler. Burada kanlı bir çarpışma oldu, Yeniçerilerden birkaç gişi vuruldu. Bu hal, âsileri büsbütün kudurttu, ikinci günü silâhlı olarak toplanmak üzere dağıldılar, gece de mühim kararlar vermek için gizli toplantılar yaptılar.

Ayni gece ulema hey'eti saraya gelerek âsilerin isteklerini Padişaha bildirdi. Genç Osman Hicaza gitmiyecek, Hoca Ömer Efendi ile Darüssaade Ağası nefyedileceklerdi.

Genç Osman, Hicaza gitmekten vazgeçeceğini, fakat iki adamını nefyetmiyeceğini bildirdi.

İkinci günü Atmeydanında toplanan âsiler, bu defa altı kişinin idamını istiyorlardı. Padişah, gene ayak diredi ve ulemanın yalvarmalarına ehemmiyet vermedi. Vezirlerden Hüseyin Paşa, Padişahın ayaklarına kapanarak:

— Padişahım, şâyet bu adamlar beni de isteseler, fitnenin dağılması için derhal veriniz ve kulunuzu kurban ediniz. Ancak siz sağ ve var olunuz.. diye yalvardı. Genç Osman, bütün bu söylenenlere aldırmadı ve Saraydan çıkmalarını emretti. Bu sırada saray dışında toplanmış olan âsiler, içeri giren heyetin çıkmadığını görünce, isteklerinin kabul edilmediğini anlayarak hücuma geçmişler, birinci kapıyı kırıp ikinci kapıya dayanmışlardı.

Bu sırada kalabalık arasından bir ses yükseldi:

— Biz, Sultan Mustafayı isteriz..

Bir ağızdan çıkan bu sözü, yüzlerce, binlerce ses takip etti. Artık isyan, önüne geçilemez olmuştu. Sultan Mustafanın hapsedilmiş olduğu odayı arayıp buldular, odanın tavanını delerek çıkardılar ve:

— Padişahım, asker sizi bekliyor.. dediler.

Genç Osman, bu durum karşısında kendine gelebildi, derhal Veziriâ'zam Dilâver Paşa ile Kızlar Ağası Süleymanı âsilere teslim etti.. Bu iki kişinin dışarı çıkmalarile parçalanmaları bir olmuştu.

Korkunç isyanın yatışmasını isteyen ulema:

— İşte, Padişahımız istediğinizi verdi Daha ne arzunuz varsa istiyelim.. diye nasihat ettiler. Azgın isyancılar:

— Biz istediğimizi bulduk, Padişahımız Sultan Mustafadır.. diye haykırdılar.

O zaman ulemadan bazıları:

— Sultan Mustafanın şuuru bozuktur o tahta çıkarılmaz.. dediler. Yeniçeriler, palalarını çekerek ulemanın üzerine saldırınca, korkudan herkes Sultan Mustafayı Padişah olarak tanıdı.

Genç Osman, sözün ayağa düştüğü ve âsilerin saraya hâkim olduğu saatlerde Veziriâ'zamlığı Hüseyin Paşaya, Yeniçeri Ağalığını da Kapıcıbaşı Kara Ali Ağaya veriyor, âsileri teskin etmek için vâadlerde bulunmak üzere Kara Ali Ağayı gönderiyor. Gözleri kararmış Yeniçeriler, Kara Ali Ağaya bir tek söz söyletmeden parçalıyorlar.. Artık Saray işgal edilmişti. Genç Osmandan intikam almak isteyen Davud Paşa, Cebecibaşı ile Genç Osmanın dairesine girerek bir kemend attırıp onu boğdurmak istedi. Genç Osman, atik davranarak boynunu, atılan ipten kurtardı. Davud Paşaya dönerek:

— Behey zâlim, ben seni iki defa ölümü hak ettiren hareketinden dolayı affettim. Bu düşmanlığın o iyiliklerin karşılığı mıdır?

Genç Osman sonra hazır bulunan ağalara dönerek:

— Aman ağalar, bu zalim beni sağ bırakmaz.. öldürür. diye korunmasını istedi. Ağalar onu teselli ederlerken yeni tahta çıkarılan Mustafanın annesi:

— Siz bunu bilmezsiniz, eğer kurtulursa ne sizi, ne de bizi sağ bırakmaz.. diye teşvik etti. Bu söz üzerine Davud Paşa bir daha kemend'in atılması için cebeciye işaret verdi, fakat ağalar mâni oldular.

Genç Osmanı tekrar Saraya götürdüler. Mehmed Ağayı yanına muhafız bıraktılar. Bir aralık hükümdar:

— Şu pencereyi aç da kullarıma söyliyeceklerim var.. dedi. açılan pencerenin yanına gelince heyecanla şunları söyledi:

— Ey benim Sipahi Ağalarım, Yeniçeri ihtiyarları babalarım, gençlik saikasile mü-

(Devamı 364 üncü sahifede)

Türkiyeye İlk Gelen

FİL

Yazan:

Esat Sezai Sünbüllük

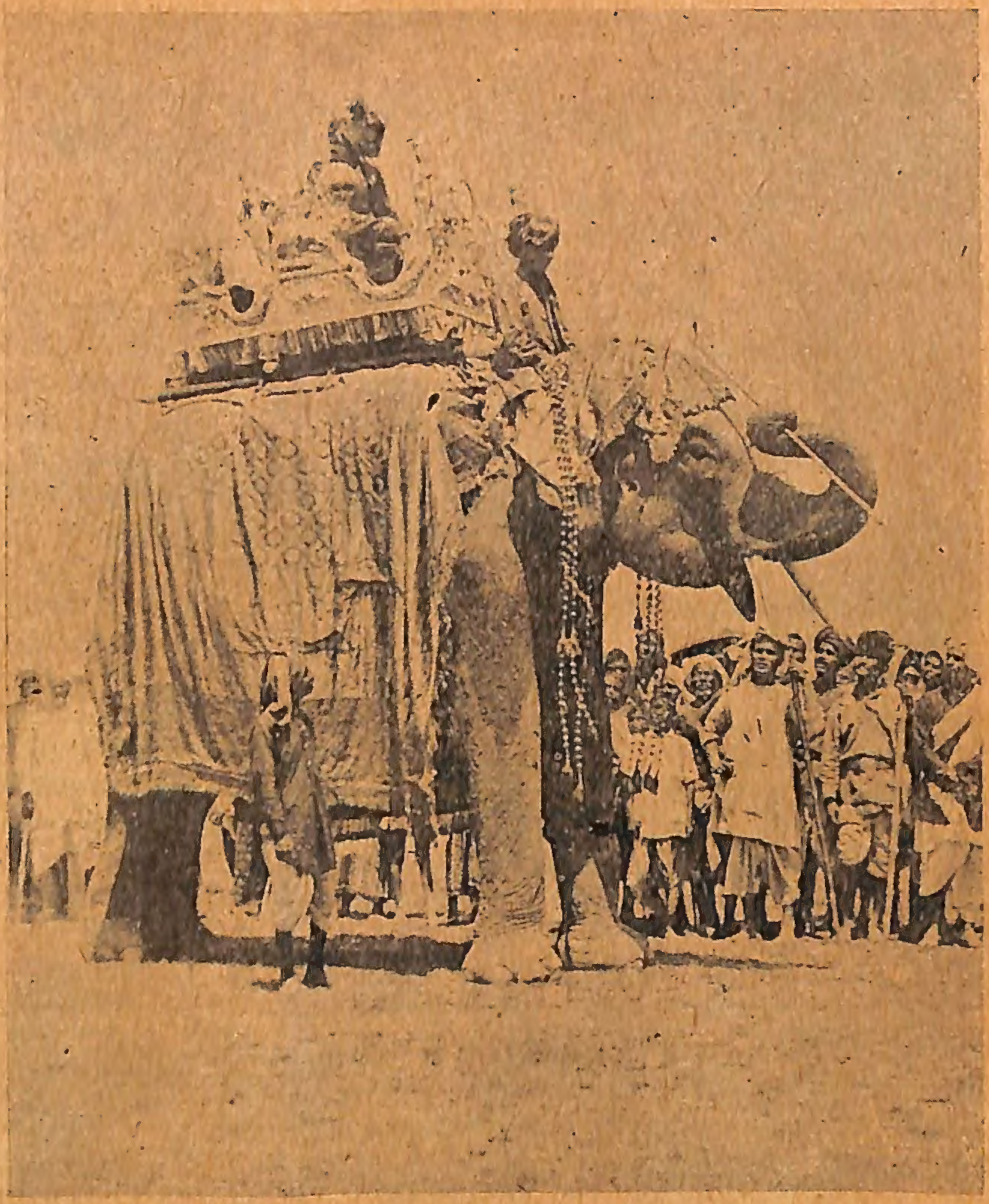

Gazetelerin verdiği bir habere göre, Pakistan hükûmeti bize bir fil hediye edecekmiş. Bu münasebetle, tarihte Türkiyeye gelen ilk fil hakkında okuyucularımıza aşağıdaki malûmatı veriyoruz.

Türkiye arazisi dahilinde «Fil» yoktur; «Fil» en çok Hindistan kıt'asile Serendip arasında, Afrikanın çöllerinde ve Habeş diyarında bulunur.

Türkiyeye «Fil» ilk defa Hindistandan gelmiştir. Hind Padişahı (Behmen Şâh) tarafından «İkinci Sultan Bayazid» zamanında Osmanlı Hükûmetine bir elçi gönderdi. Padişah Çöle dağında idi.

Eski zamanda, elçiler, geldikleri hükûmetin Padişah ve vezirlerine bir çok hediyeler getirirlerdi. Behmen Şâh'ın elçisi de, Şâhın hediyesi olarak (altın, baharat ve zürafe ile fil) hediye getirmişti. Elçi, Şâhın veziria'zamı idi. Gelirken Mısır tarikile gelmişti. Mısırda elçinin Osmanlı Padişahına getirmekte olduğu hediyelerin kısmı âzamı elinden alınmış ve kendisi de tevkif edilmişti.

İşte Sultan Selimin İranda Çaldıran muharebesinde Şâh İsmaili mağlûp edip tac ve tahtını esir ettikten sonra İstanbula gelip hemen Mısıra ilânı harp ederek Mısırı zaptetmesinin sebeplerinden birisi de, babası zamanında böyle Hindistandan Mısıra uğrayarak gelen ve Osmanlı Padişahına hediyeler getiren bir elçinin tevkif ve yolu kesilerek hapis ve bir kısım hediyelerin zaptedilmesi meselesidir.

«Fil», ikinci defa, bir İran elçisi tarafından hediye olarak getirilmiştir. 1067 Hicrî senesinde İrandan (Kelb Ali) nâminda bir elçi Safer ayının dördüncü günü İstanbula gelmişti. Ayın onuncu günü divanı hümayuna getirilip kanunu devlete göre kendisine bir ziyafet verildi. Sonra «Hilati fâhire» giydirildi. Padişah huzuruna kabul edildi. Padişahın eteğini öptü; İran Şâhından getirdiği «nâme» sini takdim etti.

(Devamı 342 nci sahifede)

MUHTEREM CASUSLAR

Yazan: RAZİ YALKIN

— 2 —

Vahideddinin çevirdiği entrikaları günü gününe Millî Hükûmete haber veren saray mensuplarının kimler olduğunu şimdiye kadar bilen yoktu. Bu yazı serimiz, tarihin bu gizli safhasını da aydınlatmaktadır.

Sarayda geçen birçok hâdiseleri günü gününe haber veren Fehime Sultan

Beni; Zekâinin çocukluk arkadaşı, Hindistanda geçen esirlik hayatında da bir can yoldaşı olarak tanıyan, nazikliği ve iltifatları ile, bende derin bir hürmet ve büyük bir itimad uyandıran Fehime Sultan; oturduğu koltuktan, Marmaranın sakin ve sisli sinesini seyreder gibi görünüyordu Amma; ara sıra da; yan bakışlarile gizli gizli beni süzüyor ve tatlı tatlı da gülümsüyordu. Gözümden kaçmıyan bu süzüş ve gülüşler de ümidlerimi tatlılandırıyor, güvencimi arttırıyordu.

Zekâi de; renk renk mevsim çiçekleri ile süslediği çay sofrasını düzenlemekle meşgul olan eşine yardım ediyor, hem de; Hindistanda birlikte geçirdiğimiz beş senelik esirlik hayatının acılıklarını hikâye ediyordu. O günkü İstanbulun hal ve vaziyetlerini de bir esir kampına benzetiyordu Başta Padişah ile hânedanı olmak üzere bütün İstanbulluların da, her bakımdan birer esirden farkları olmadıklarını ileri sürüyordu.

Ara sıra; bana doğru kaçındırarak uzattığı bakışlarından ve göz kırpışlarından, Sultanı dillendirmek için bu bahsi uzattığını anladığım Zekâi Bey; söz arasında İstanbul halkını ve bu arada hânedan âzalarını zavallılık ile vasıflandırıyordu. Fakat; sözünü tamamlayamadı.

Birdenbire hırs ve hışmı kabaran ve kaşları çatıklaşan Sultan, alev fışkıracak gibi açılan ve kızaran gözlerinin celâlli bakışlarını, duvarda asılı duran Veliahd Abdülmecid Efendinin resmi ile Zekâinin üzerinde dolaştırarak homurtuya benzeyen bir sesle:

— Bizlere mi yazık Zekâi?.

Diye bağırdı. Daha ziyade ateşlendirdiği bakışlarını; dudaklarını kemire kemire yutkunarak; Veliahdin resmine mıhladı ve sözünü tamamladı:

— Hiç de değil. Başda işte bu olmak üzere bütün kabahat bizlerde. Hânedanımızın asalet ve necabetinden mahrum olduğu bugünkü hareketleri ile anlaşılan, millet ve memleketin değil de tac ve tahtının beka ve selâmeti kaygısı ile işgalci devletlere habire kavuk sallayan Vahdeddine, şöyle elele verip söz anlatmağa bir türlü yanaşamıyoruz. İşte bu yersiz ve yakışıksız saygımızın cezasıdır çektiğimiz bugünkü azap ve ıztıraplar...

Kendisini de ayırd etmiyerek bütün hânedan âzalarının kapıldıkları gaflet ve ihmalden, bilhassa; Anadoludaki millî hareketlere karşı alınan menfi cepheden uzun uzun ve acı acı şikâyet eden Sultan; başta Abdülmecid Efendi olmak üzere hânedanın yaşlı ve erkek âzaları ile damad paşaların bu alâkasızlıklarını; isimlerini saya saya ve bunlardan bazılarının o günkü sakim hareketlerini birer birer açıklaya açıklaya; tenkid ettikten ve bu hareketlerin vatan ve millete karşı affedilmez birer hiyanet olduğunu da; o günlerin vâkıalarından birer misal vererek; nefret ile belirttikten sonra, gözlerinin nemlerini titreyen elindeki mendiline içirirken acı acı içini çekerek bana

Sultan Vahideddin bir merasimde...

doğru döndü. Sert bir eda ile:

— Vahdettinin bugün üzerinde bocalamakta olduğu ihanet yolunda rahberliğini yapan, işgalci devletlerden birinin siyasî mümessili ve bilhassa işgal kumandanlığının gizli bürosuna mensubiyetleri söylenilen bir papaz ile iki zabitin, Vahdettin ile olan ve herkesten saklanılan temas ve münasebetlerine vesile ve zemin hazırlayan ve bu münasebetlerinde Vahdettinin has müşaviri vaziyetinde bulunan lâini bilmem biliyor musunuz?.. Damad Ferid Paşa denilen heriftir.

Bu kadar değil. Daha başka mel'anetleri de var bu yâdigârın. Mustafa Kemal Paşa ile taraftarlarına karşı Vahdettine cephe aldıran, bu suretle millet ve saltanat makam ve hânedanı arasına ayrılık tohumları saçan ve saçtıran da bu adamdır.

Dedi ve bahsettiği mevzularda Damad Ferid Paşanın o günlere kadar oynadığı ve adamlarına oynattığı; bizlerce bilinen ve bilinmeyen; çeşidli rollerini tam iki saat, hem de gözyaşları döke döke, önüme serdi O âna kadar kulaklarımıza erişmeyen sarayın nice nice ihanet tasavvur ve teşebbüslerinde âmil ve âlet olanların isimlerini ve hiyanet şekillerini de; her biri hakkında ayrı ayrı vakalar zikrederek; birer birer sayıp döktükten sonra, İstanbuldaki millîci grupları ele aldı. Garip değil mi?. Mevcudiyetlerini, alâkalılarından başka hiç kimsenin hele Saray erkân ve mensubininden hiç birinin bilmediği sanılan bu gruplarla idarecileri ve bu meyanda Baha Said, Miralay Esad, yüzbaşı Ekrem, Aziz Hüdaî, Komodor Nazmi ve topçu kaymakamı Eyüp Beylerin isimlerini takdir ve hürmetle andı ve faaliyetleri üzerinde ayrı ayrı ve ehemmiyetle durdu. Aziz Hüdaî Beyden bahsederken; konuştuğu müddetçe, Marmaranın yer yer kıvışan sinesinden ayırmadığı; gözlerini birden bana doğru çevirdi. Mânalı bir eda ile:

— Aziz Hüdaî Bey ile de tanışmayı çok arzu ediyorum.

Dedi ve verdiği bunca malûmatı hangi kaynaklardan ve ne gibi vasıtalarla edindiğini kıvrana kıvrana düşünmekten çizgilenen yüzüme ve seyiren gözlerime dikkatle bakarak birer birer anlattı, ve sanki zihnimi kemiren endişeyi farketmiş de onu izale etmek istiyormuş gibi, hemen ilâve etti:

— Akrabanızdan olduğunu yeni öğrendiğim, damatlardan Cemaleddin MazharBey ile Naime Sultanın zevci Celâl Paşanın daire müdürü Hoca Ömer Efendi, çok defalar onun hizmetlerinden takdir ve şükranla bahsetmişlerdi bana. Bu vesile ile kendisini gıyaben tanıdım. Amma; zaman zaman yaptığım teşebbüslere rağmen; bir türlü teşerrüf imkânını bulamadım kendilerile.

Verdiği bu izahat ile merak ve endişemi biraz yatıştırdığı kanaatini kendince edinen Sultan; Vahdettinin, o günlerde Fransız istihbarat ajanlarından maruf kapiten Mehmed ile vaki temasları hakkında, rahmetli Sultan Mehmet Reşadın hazinedar ustası (Rûşinaz) kalfa vasıtasiyle edinmeyi temin ettiği bir kısım malûmatı da bildireceğini ileri sürerek dört gün sonra yine Zekâi Beyin köşkünde buluşmanızı ve bu görüşmemizde Aziz Hüdaî Beyin de bulunmasını çok arzu ettiğini tekrar tek-

rar söyledi. Bu hususta delâletimi ısrarla rica ettikten sonra, tanıştığımızdan son derecede memnun olduğunu söylemek ve avdet için müsaade dilemek nezaketini de göstererek köşkten ayrıldı.

★

Dört gün sonra; rahmetli Aziz Hüdaî Bey ile birlikte yine ayni köşkün ayni odasında ve Fehime Sultanın; diz dize denilecek kadar; yakininde bulunuyorduk. Sultan; o gün de çok sokulganlık gösteriyor, her ikimize de pek hoş davranıyordu. Biraz heyecanlı olduğu hal ve tavırlarından anlaşılan Sultan; bu defa, Damad Ferid Paşanın, Hâkan Vahdettin üzerinde ezdirici ve saptırıcı tesirler yapmakta ve millet ile arasını büsbütün açtıracak roller oynamakta olduğundan bahs ve şikâyet ile söz açmıştı. Bir hayli yanıp yakılmış, bu arada da Damad Ferid Paşanın; Anadoludaki millî harekâtı baltalamağa matuf olarak; çevirmeğe kalkıştığı yeni bir entrikayı bütün iğrençliği ile açıklamağa başlamıştı.

Sağ ilerimde ve Sultana daha yakın bulunan Aziz Hüdaî Bey; o esnada, nasıl oldu bilmem, Sultanın sözünü keserek:

— Müsaadenizle efendim, dedi. Siz millî harekâta taraftar mısınız?..

Bu suali hayret ile karşıladığını, Zekâi ile benim yüzlerimizde gezdirdiği titiz bakışları ile anlatan ve o esnada biraz da kızar ve kızarır gibi olan Sultan; oturduğu koltuktan hızla doğruldu. Gülümsiyerek

— Taraftar olmasaydım, dedi. Aranızda işim nedir benim a beyefendi?.

Sualini; Sultanı ateşlemek ve bu vadide konuşmağa mecbur etmek için sormuş olduğunu; o esnada bana ve Zekâiye verdiği birer göz işareti ile; anlatan Aziz Hüdai, hakikaten arzusuna kavuşmuştu. Türk milletine ve millî hareketlere taraftarlığını kısaca ve ancak şahlanan gurur ve azameti ile yüzlerimize çarparcasına bildiren Sultan, gerçekten coşmuş ve o güne kadar bilmediğimiz bir hakikati ortaya koymuştu:

— Bugün, dedi. Ecdadımızın tac ve tahtına varis ve sahip olması dolayısile, ne yazık ki; hânedanımızı temsil eden Vahdettinin birbirini takip eden malûm teşebbüs ve hareketlerine yalnız ben değil, başta Veliahd Abdülmecid Efendi olmak üzere şehzade ve sultanlarla damadlardan ekserisi de aleyhdardır. Fakat; neye yarar ki?. Gerek ayrı ayrı ve gerekse toplu olarak yapılan ikaz ve irşadlar, hayatı ile tac ve tahtının selâmet ve bakasından gayri hiç bir şey düşünmek şânından olmıyan bu adam üzerinde müessir olmadı ve görünüşe nazaran olamıyacak da. Bu sebeple; hânedanımız arasında, zaten pek zayıf olan birlik ve bağlılık, son günlerde büsbütün gevşedi ve hemen hemen kopacak bir hale geldi. Bazı Sultan ve Şehzadelerimizle damadlar, gün geçtikçe karardığını ve daha da kararacağını gördükleri umumî vaziyet icabı hayat ve istikballerinden endişeye kapıldılar. Teessür ve teessüf ile söyliyeyim ki; Vahdettinin hareketlerinden örnek alarak; her biri, işgalci devletlerinden biri ile el altından anlaşma çarelerini araştırmak mecburiyetinde kaldılar!.

Tazelenen acılarının tesiri ile sarsılıp kıvranmağa başlıyan Sultan, kızaran gözlerinden katre katre sızan, ardsız arasız seyiren yanakları üzerinde dağılan yaşları mendiline içire içire ve içini çeke çeke sözüne devam etti. Selâmetini, işgalci devletlerle anlaşmakta arayan ve bulan şehzade ve sultanların isimlerini; o gün için; vermekten çekindi ve kapalı geçti. Yalnız, Veliahd Abdülmecid Efendi ile damad Celâl ve Mehmet Şerif Paşaların Vahdettini ikaz ve irşad ve diğer hânedan âza ve mensuplarını da lüzumlu nasihat ve telkinler ile Vahdettin ve taraftarlarına uymaktan veya onun benzeri herhangi bir yol tutmaktan men' hususlarında pek ileri vardıklarını, bu yüzden de; Padişah, Sabiha Sultan ve Damad Ferid Paşa ile fena halde aralarını açtıklarını uzun uzun anlattı. Herhalde çırpınmaktan yorulmuş ve kapıldığı heyecandan bunalmıştı ki, hemen koltuğuna yaslandı ve gözlerini yumarak düşünceye daldı.

On dakika kadar sessiz ve hareketsiz vaziyette kaldıktan sonra kımıldandı. Gözlerini kırpıştırarak açtı ve gülümsiyerek hepimize ayrı ayrı baktı. O sırada; Damad Ferid Paşanın millî harekâtı baltalamak fikrile atıldığından; biraz evvel bahsettiği; teşebbüsü hatırlatmak, hâdiseyi anlatmağa başlamasına zemin hazırlamak istedim. Ben o bahsi daha açarken, koltuğunda silkinerek doğrulan Sultan, gözlerini gözlerime dikti ve mânalı bir eda ile gülümseyerek:

— Unuttuğuma hükmetmeyin sakın Ben de şimdi o mevzuu ele alacaktım.

Dedi ve yanındaki sandalya üzerinde duran el çantasından çıkardığı küçük bir

Vahideddin muayede merasiminde...

not defterinin sahifelerini, titiz hareketlerle karıştırarak sözüne devam etti:

— Evet.. Devletlû Damad Paşamız, ihanet yoldaşlarından Said Molla ve âyan âzasından Seyid Abdülkadir ile birlikte, millî ordumuzun bulundukları sahalar ile gerilerinde, efkârı bulandırmak, millî hareketleri idare edenlerin, bilhassa Mustafa Kemal Paşanın aleyhine ayaklandırmak, bu suretle de ordu ve millî müfrezeler ile halk arasında bir saltanat ve hilâfet taraftarlığı cereyanı yaratarak, zavallı halkı birbirleri ile boğuşturmak için, Anadolunun muhtelif taraflarında bozguncu grupları teşkil ettirmişler. Bu grupları meydana getirecek ve idare edebilecek kabiliyette tedarik ettikleri adamları bir ay evvel şuraya buraya göndermişler. Ayrıca da; şark vilâyetlerindeki Kürd aşiretlerini ayaklandırıp Ankaraya saldırtmak için, Kürd Teâlî Cemiyeti ile bir anlaşma yapmak üzere; Seyid Abdülkadir Efendinin delâlet ve tavassutunu temin ederek müzakerelere girişmişler Anadolunun muhtelif taraflarına gönderdikleri adamlarla gönderildikleri şehirlerin isimlerini ve bu adamların gittikleri yerlerde teşriki mesai ettikleri kimselerin de isim ve hüviyetlerini şimdi not ettireceğim size. Kürd Teâlî Cemiyeti ile yapılan temas ve müzakereler hakkında bugün yarın edineceğim tafsilâtlı malûmatı da, alır almaz sizi haberdar ederim...

Bozguncu gruplarının elebaşıları ile çalışma tarzları üzerinde ehemmiyetle duran, sorduğumuz suallere verdiği cevaplarla bizi her bakımdan aydınlatan Sultan, eserleri hiç de gözlerimizden kaçmıyan yorgunluğuna rağmen, o sıralarda, işgalci devletlerden birinin İstanbuldaki siyasî mümessili ile geniş salâhiyetli bir istihbarat ajanının; hânedanı saltanat âzalarını kendilerine celp ve cezb için; el birliği ile ortaya attıkları, Abdülhamide ait olup harp münasebeti ile yabancı ellere geçen gaz kaynakları meselesi üzerinde, müracaat eyledikleri sultan ve şehzadelere yaptıkları vâadlerle çeşidli telkinler ve bu propagandalarla istihdaf olunan gayeler hakkında bir hayli ve o nisbette de geniş ve faydalı malûmat verdikten sonra, tatlı tatlı gülümseyerek ayağa kalkarken bileğindeki pırlantalı saatine bir göz attı. Telâşlandı ve hepimize inanç veren bir içdenlik ile:

— Çok zevkli saatler geçirdim bugün sizinle. Müsaadenizle gideceğim artık.

Dedi ve uzun etekli kürk mantosuna sarınırken ilâve etti: *(Devam edecek)*

Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları

Büyük bir itina ile hazırlanan bu eser, bu ay içinde çıkmış olacaktır. Hurrem Sultanın Hanuniye, İbrahim Paşanın ve Birinci Abdülhamidin Ruhşah Sultana şimdiye kadar hiçbir yerde neşredilmemiş mektuplarını ve saray entrikalarının iç yüzünü ihtiva eden bu eser, ilim âlemi için bir sürpriz olacaktır. Eser, genç tarihçimiz M. Çağatay Uluçay tarafından hazırlanmıştır. Kırka yakın görülmemiş resimler ve mektupların klişeleriyle süslenmiştir.

Türkiyeye ilk gelen fil

(Baş tarafı 338 inci sahifede)

İşte bu elçi, beraberce hediyeler getirmişti. Hediyeleri: El armağanı olan güzel şeyler ve kokular, birkaç katır ve deve, bir de büyük «Fil» idi. Bu elçiye, Sadrazam, Eyübde Yusuf Paşa bahçesinde büyük bir ziyafet verdi. Osmanlı Devleti de, bu İran elçisine, geri giderken bir çok hediyeler verdi. İsmail Ağa namında bir elçi tayin ederek hediyeleri götürmeğe memur etti.

İran Şâhına gönderilen hediyeler: İki küheylân at, mücevherli eğer, müzeyyen abalı rikâbı mülûkâne, çuhalar, Cezair ehramları idi.

O zaman Venedik ahalisi «fil» görmemişlerdi. Venedik elçisinin rica ve iltimasile bu fillerden bir tanesini hükûmet, Venedik hükûmetine hediye etti, oraya götürüldü.

Girit Adasının Zaptına Sebep Olan Hâdise...:

Giridin Türkler eline geçişi esnasında anlaşmanın yapıldığı tarihî bina

Giridin zaptına sebep olan hâdise çok enteresandır. Burada bu vakayı bütün tafsilâtiyle bulacaksınız. Osmanlı İmparatorluğu tarihinde mühim hâdiselere sebep olan Girit hakkında gelecek sayılarımızda çok meraklı ve istifadeli yazılar bulacaksınız

Yazan: FERİD AĞAZADE

Deli lâkabiyle anılan Sultan İbrahim, 23 şubat 1640 ta Osmanlı İmparatorluğu tahtına oturduğu zaman 24 yaşında yakışıklı, hırçın ve asabî bir gençti.

Zalim bir Sultan olan biraderi dördüncü Muradın elinden yalnız validesi Kösem Sultan ile deli İbrahim kurtulmuştu.

Sultan İbrahim genç iri sıhhatli ve güzel bir vücude sahip olmasına rağmen kadınlarla teması yoktur. Bir oğul bırakmadan ölecek olursa, Osmanli hanedanı münkariz olacaktı.

Sultanın bu kusurunu gidermek için zamanın doktorları birtakım ilâçlar ile tedâviye koyuldular. Bir rivayete göre de kendisini zapt eden cinleri dağıtmak için saraya üfürükçü ve falcıları doldurdular Meşhur cinci hoca bu falcıların ve üfürükçülerin arasında idi. Hocanın ilâçları güya Sultanı iyi etmiş olduğundan, bu muvaffakıyetinden dolayı iltifat gören cinci hoca kazandığı nüfuzu suiistimal ile büyük bir servete sahip oldu. Sultan İbrahimin hali üzerine mal ve mülkü müsadere edilerek Mihalice sürüldü ve burada Rimnili Hüseyin çavuş tarafından idam edildi.

Kızlar ağası, Sümbül ağa, efendisine yaranmak ve erkeklik duygularını harekete getirmek maksadiyle melek kadar güzel Zâfire adında bir gürcü güzelini satın alarak saraya getirmişti.

Bakire zanniyle saraya alınan Zafire, saraya geldikten altı ay içinde bir erkek çocuk dünyaya getirdi bu hadise sarayda birçok dedikodulara yol açmıştı.

Sümbül ağa, Zafireye acıdığından çocuğu evlât edinerek adını Osman koydu.

Osmanın doğumundan az sonra Sultan İbrahimin haremi Hatice Türkân Hasekide doğurarak, Sultanın ilk oğlunu dünyaya getirdi. Adına mehmet dendi. Hatice Turhan Hasekinin sütü kâfi gelmediğinden, Zafire, Şehzade Mehmede sütnine, piç Osman da şehzade Mehmede süt kardeş oldu.

Süt nine Zafire saray kadınlarının en güzeli idi, Sultan İbrahimin bu kadınla fazla meşgul olması, Hatice Turhan Hasekiyi çok kıskandırıyordu. Kıskançlık Hatice Turhan Hasekiyi çok zayıflatmış, neşesini kaçırmış, tanınmaz hale getirmişti. Valide Kösem Sultan, gelinin bu halini adım adım takip ettiğinden bir gün zorla, Hasekinin ağzından baklayı çıkarttı ve Valide Sultana ağlıyarak kıskançlığını itiraf etti ve ondan Zafirenin bir an evvel saraydan uzaklaştırmasını rica etti.

Kösem Sultan, ertesi günü derhal Sümbül ağayı yanına çağırttı ve gürcü güzeli sütnine Zafireyi saraydan uzaklaştırmasını emretti.

Kızlar ağası Sümbül ağa, Zafire ile piç Osmanın başına bir felâket gelmemesi için onlarla beraber saraydan ayrılmayı kararlaştırmıştı.

Sümbül ağa Padişahın huzuruna çıkarak vazifesinden affı için rica etti.

Esasen valde Kösem Sultan Padişaha vaziyeti izah etmişti. Sultan bir fermanla Sümbül ağayı, Zafireyi ve piç Osmanı Mısıra sürgün etti.

Sümbül ağa derhal, İbrahim Çelebi isminde bir kaptanın idaresindeki gemiyi buldu, paralarını mücevheratını kıymetli atlarını alarak gemiye bindiler. Gemiye aynı zamanda Mısır kadılığına tayin edilen Bursalı Mehmet efendide binmişti.

Gemi Girit adası açıklarından geçerken önlerine o sırada Akdenizde dolaşan Malta korsanları çıktı. Burada ister istemez korsanlarla savaşa tutuştularsa da Sümbül ağa ile İbrahim çelebi kahramanca dövüşerek şehit düştüler.

Zafire, Piç Osman, Kadı Mehmet, gemi ve bütün kıymetli mücevherat olduğu gibi Malta korsanlarının eline geçti. Gemiyi Giridin Kandiya limanına getirdiler.

Malta korsanları Venedik Girid umumî valisine yaranmak için Sümbül ağanın kıymetli atlarından bir kaçını hediye ettiler. Venediklilerin «Adaya Türk atının ayağı basarsa ada Türklerin olur» sözü meşhurdur.

Berlindeki Bergama...

Memleketimizin birçok tarihî eserlerinin yabancılar tarafından aşırılıp götürüldüğü malûmdur. Bunlar, tarihin eşsiz ve en kıymetli eserleri idi. Burada gördüğünüz resim, Almanlar tarafından memleketimizden götürülüp Berlinde kurulan Bergamayı göstermektedir. Bugün bizde sadece harabeleri kalmış olan Bergamanın yukarıda gördüğünüz haşmetli binası, Almanlar tarafından bir hazine gibi muhafaza edilmektedir.

Bu vaka Osmanlı Sarayına aksedince, Sultan İbrahim fena halde sinirlendi ve derhal bir nota ile Venedik hükûmetini Malta korsanlarının Girit adasında saklanmalarına müsaade ettiğinden ve Akdeniz emniyetini ihlâl ettiklerinden dolayı suçlandırdı ve Sultan İbrahimin açtığı Girid harbi çok uzun sürdü, Adanın Kandiye kalesi müstesna her tarafı zaptedildi.

Sultan İbrahimin yerine geçen Avcı dördüncü Mehmet zamanında ise ada baştanbaşa zaptedildi. Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşanın bizzat başına geçtiği Türk ordusu 6 Eylûl 1669 yılında Kandiya kalesine Türk bayrağını dikmişti.

O zaman Girit umumî valisi Murojini ile Fazıl Ahmet Paşa arasında yapılan sulh müzakeresi Osmanlı murahhası Panayotaki'nin tercümanlığı ile yapılmış, bu tercümanın belâgatli konuşması, müzakereyi çok kolaylaştırmıştı.

Ferit AĞAZADE

Sapın dibi hakikî mercan ve Rıza imzalı bir kalemtıraş. Parazvana altı da mercandır.

Kalemtıraşçılık Tarihimiz

Kalemtıraşcılık tarihimiz cidden meraklıdır. Bugün tamamiyle tarihe karışmış olan bu sanat, devrinde en büyük ehemmiyet verilen bir sanat şubesiydi ve üstatlar yetiştirmişti. Profesör Doktor Süheyl Ünver, bu yazısında kalemtıraşcılık tarihimizin bütün teferruatını okuyucularına sunmaktadır.

Halen Gazanferağa medresesinde bulunan İstanbul Şehir Müzesindeki kalemtıraşlar. Sağdan sıra ile Yümni, Rıza, Fenni'nin eserleri...

Yazan:

Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

İşte bugün de kalemtraşçılarımızı ve yaptıkları kalemtıraşları ele alarak söze başlıyacağım.

Kalemtıraş yalnız hattatların kalemlerini büyük bir itina ile yontmalarına mahsus değildir. Eli kalem tutan bütün insanların, bu gün kalem açmak için çakı vesaire fenni vasıtalar gibi, yanlarında taşıdıkları divit ve kuburlarda bulunur, bunları hüsnü muhafaza ederlerdi. Kalemtıraşların en süslülerinden en sadelerine, en pahallısından en ucuzuna kadar tesadüf olunur. Bunlar hemen kâmilen Türk ustaların elinden çıkmıştır. Kalemtıraşçıların tarihini tesbit güçtür. Vakıa müzehhiplerimiz ve mücellitlerimiz gibi yapmıyarak ihmal ettikleri kalemtraşlara imzalarını pek küçük ve zarif bir şekilde gümüş, çelik, altun, pirinç, çift veya tek zırhlı birbirinden az çok farklı, lâkin aynı büyüklükte damgalar üzerine soğuk damga tabir ettiğimiz şekilde basarlar ve bunu kalemtraşın parazvana itlâk olunan kısmı üzerine gömerlerdi.

Şimdi Tarih Dünyası Mecmuamızda bu vülgarize edilmiş daha ziyade Türk medeniyeti üzerine duran yazılarımı tevazuen sevdiklerini ve takib ettiklerini yazan veyahut şifahen bildiren kari'lerimle mazinin aydınlıkları içinde kalemtıraşçılarımızı şöyle fikren bir dolaşmak istiyorum. Siz buna hayal demeyiniz. Zira mazi de bir zaman bugünki gibi hakikatti. O hakikatler şimdi hayal oldu amma onun içine girip yaşayabilirsek yine hayalimiz hakikate döner.

Şimdi birkaç arkadaş yola düzülelim. kamış kalemlerimizi açacak bir şey arıyalım. Yapıp yine orada satanlardan birisinin dükkânına gidelim. Asil ruhlu Türk ustası

bize buyurun diyecek, peykesine ilişeceğiz ne istediğimizi soracak. Bir kalemtraş istiyoruz diyeceğiz. Bize: şu kalemi açınız da bir göreyim, ne çeşit istiyorsunuz bir anlıyayım, diyecek. İçimizden varsa bir aceleci, o ustanın verdiği kalemtraşla kalemı açacak, orada rastladığı bir demir veya mermer parçasına maktaını basınca ve bunu da kalemtıraşçı görünce: Affedersiniz benim sizin istediğiniz gibi kalemtıraşım yok, hem de yapamam, mazur görünüz, başka bir yeri teşrif ediniz, diyerek bizleri yüzgeri ederse ne kadar üzülürüz değil mi?

Bunun sebebi şu: Biz ucu düzeltmek için kalemtraşçıdan makta' denilen fildişinden yapılmış bir âlet istemiş olabilseydik kalemtraşın kıymetini biliyor diye ya bir tanesini satacak veyahut yapacaktı. Bu, eski ustaların san'atlerine ve onun ince terbiyesine ne kadar bağlı olduklarını gösterir. Zira bir san'atkârın elinden çıkan eser onun terbiye ettiği yavrusu gibidir. Onu nâdan ve dürüst ellere ne pahasına olursa olsun vermeği bir ihanet sayar. İşte san'at terbiyesi ve san'atkârdan alınacak ders budur.

Görüyorsunuz ya, onda gündelik hayatını kazanmaktan ziyade san'atın aç kalma pahasına bile olsa bir bağlılık vardır. O san'ate hörmet ettirmesini bilir ve kendisini de böyle saydırır.

Şimdi san'atlerine bağlı bu kadar sanatkârı karşımızda toplu bir şekilde geçirtelim. İşte tarihi bilmenin değil yaşamanın böyle hoş tarafları vardır. Muhtelif asırlarda biribirlerini görmeden an'anevî san'atlerini yaşatan ve yalnız yaşatmakla kalmıyarak ileriye götürerek terakki ettiren bu bir avuç san'atkârı biz zihnimizdeki âlemde şöylece birleştirelim.

İşte ben bu kalemtıraşçılara ve onların eserlerine koydukları imzalara ve onlar hakkındaki malûmata ve kolleksiyonlardaki kalemtıraşlarını görmeğe meraklıyım. Benim de 15 kadar kalemtraşım var. Onların çoğu büyük babam Hattat Mehmet Şevki efendi merhumdan kalma. Onları saklar ve arada elime alır okşarım, tozlarını alırım. Zira geçen asırda harcıâlem olarak kullanılan bu kalemtraşlar şimdi müzelerde ve hususî kolleksiyonların vitrinlerinde saklı durur.

Hususî kolleksiyonlarda bunlardan pek çok sayıda vardır. Merak ediyorsanız gidip görmeniz onları benim kadar tanıma-

İstanbul ve Galata Recai'lerinin muhtelif kalemtıraş imzalarından örnekler

nıza vâbestedir. Fakat ben sizin müşterek malınız olarak muhafaza ve teşhir olunan müzelerdekini söyliyeyim, gidip görünüz. Türk-İslâm Eserleri Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi yazı salonları, Şehir Müzelerindekileri tavsiye ederim. Hele bu yazımı okuduktan sonra onları daha iyi anlıyacak ve seveceksiniz ve hele ileride müstakil bir eserde ne suretle yapıldıklarını öğrenince de hayret edecek ve bu millî ince san'atmizin yapıcısının bile kalmadığına ne kadar üzüleceksiniz.

İşte böyle umumî ve hususî kolleksiyonlarda saklı kalemtıraşları görenlerin kendilerine göre kronolojik olmıyan listeleri vardır. Ben gördüklerimi esas tutarak kalemtıraşçıları, kalemtıraşlardaki imzalarından şöylece tesbit edebilirim:

Galata Recaisi, İstanbul Recaisi, Şevki

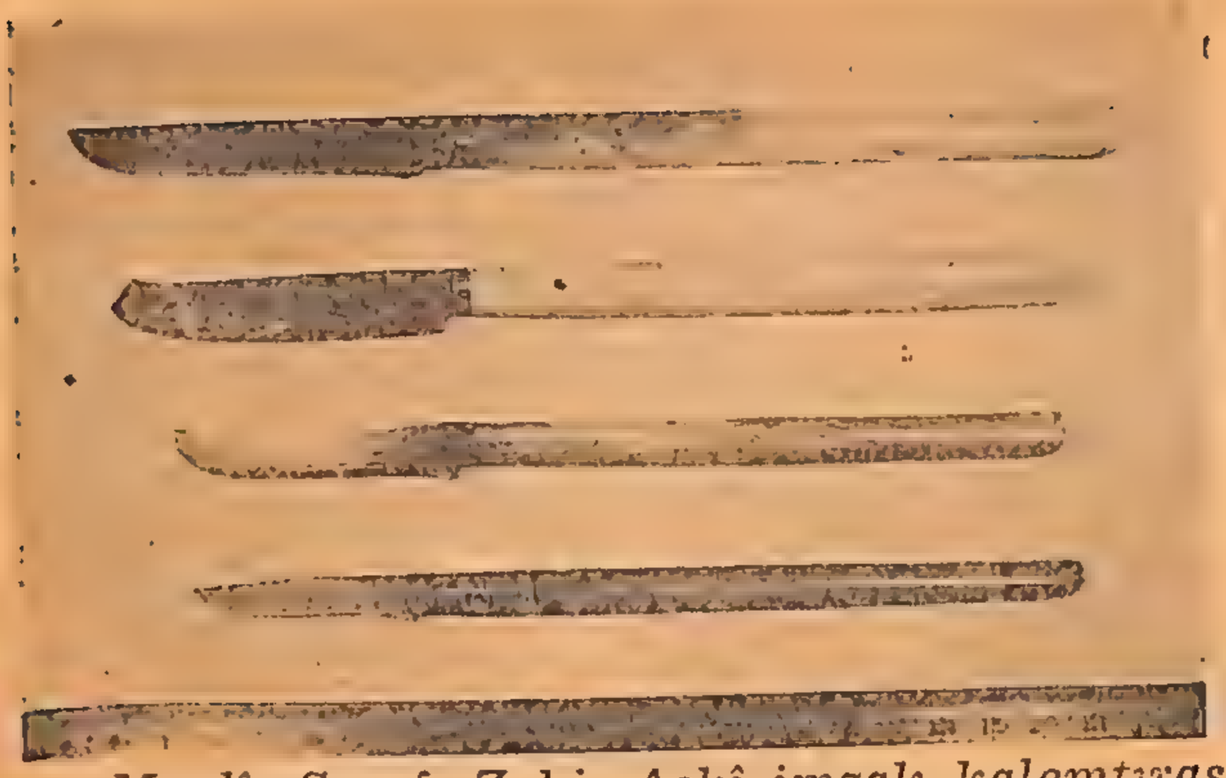

Meylî, Şeref, Zeki, Aşkî imzalı kalemtıraşlardan dört örnek...

Resa, Rıza, Fennî, Ruhî, Hayri, Resmî, Rıfkı, Aşkî, Sıdkı, Yümnî, Mislî, Medhi, Fazlı Muhyî, Vasfi, Nazmi, Zihni, Fikri, Mustafa, Şeref, Baba Azmi, Ferid, Kadri, Hakkı, Ferrahi, Melih, Vechi, Fehmi, Şükrü, Nâbi, Cemâlî, Zeki, Âli, Safi, Meylî, Hüsnü, Ali. Sami, Taki, İmzasız.

Hepsi bundan ibaret değildir görmediklerim arasında şu imzalarında olduğu meraklılarınca söyleniyor.

Âdem, Bakî, Vefa, Nazmi, Hâmi, İlmî, Seyfi, Bezmi, Hilmi, Gazi, Avni, Cemşid, Kalbî, Şifa, Lâtif, Nami, Ziya, Şuayyip, Kemali, Sezai, Rami, Sami, Sabri, Fahri, Şeyhi, Ayni, Hasbi, Atâ, Veli, (sarhoş) Nuri, Bahri...

Daha da görmediklerim işitmediklerim olmalıdır. Bütün bu koleksiyonlarda ve müzedekileri gördüm. Lâkin Topkapı sarayındaki Hazinei Hümayuna ait olanlar hâlâ muhafaza altında bulunduğundan göremedim.

Bu imzalar hâk olunmuş en ufak boyda yani 3-4 milimetre boyundadır. Bir yuvaları vardır. Oraya sıkıştırılan bakır, gümüş ve hatta altun parça üzerine basılır. Bunlar bazen kolay, bazen de lupla zorlukla okunuyor. Çelik üzerine hakkâklar tarafından hâk edilen bu imzalar yuvalarına basıldığından zamanla bozulur. Sık sık değiştirilir. Onun için bir san'atkârın müteaddit imzalarına rastlarız. Birbirinden ufak farkları vardır. Okunamıyanlar da bir hayli yekûna varıyor. Bir kısmının kalıbı bozulmuştur.

İmzalar çok defa «Y» yayı nisbitle biter Bunların çoğu hakikî ismi değildir. Ustalarından izin aldıktan sonra birbirine benzemiyen isimlerden birisini tercih etmişlerdir.

Bunların hepsini tarihleri üzere sıralamak kabil değildir. Zira tarihlerimiz medenî eserlerimize ve onları yapanlara maalesef o kadar mevkî vermez. Ben bu noktadan tarihlerimize karşı isyân ettiğimden yalnız medenî varlığımıza ait hususlardan bir tarih yazılmasını isterim. Meselâ ben öyle bir tarihte kalemtıraşçı Ferit, İkinci Sultan Bayezid zamanında yaşamıştır. yerine, İkinci Sultan Bayezid, kalemtıraşçısı Ferid'in san'atının hükümrân olduğu senelerde hükümdarlık mevkiinde bulunmuştur, diye okumak emelini beslerim.

Bunların pek az bir kısmının yaşadıkları zamanı bilemiyoruz. Meselâ kalemtraşcı Aziz (1097) de berhayattır. Fenni 1258 (1842) tarihindedir. Resmî 1285 (1868) de sağdır, Recailer de 1260 (1844) tarihlerine rastlıyor. Maalesef bildiklerimiz XIX' uncu asırdakiler müstesna hemen bu kadar. Yalnız XVII nci asırda kalemtıraşçı Aziz'e lûtfen bir beyitlik tarih söylemişiz. Yani pek beğendiğimiz mazide bile bunlara karşı lâkaydimiz bugünün aynıdır.

Kalemtıraşçılarımız hakkında bazı hatıralar da vardır.

Onlara da biraz temas ederek sizlerle aralarında fikren beraber dolaşmağa son vereceğim.

Bizde kalemtıraşçılar arasında aynı isimde iki kişi vardır. Recailer, Birisinin dükkânı Çemberlitaş cıvarındadır. İstanbula gelen diğer bir Recai de güzel kalemtıraşlar yapıyor. O zamanlar san'at sahipleri kendi esnaf kâhyalarından müsaade almadan bir iş yapamazlar. İstanbulda dükkânı olan rakibini çekemiyor. Şikâyet ediyor. Kâhya tahkikat yapıyor, lâkin ikinci Recai de san'atte pek mahirdir. Onları çağırarak diyor ki:

Sen Galatada çalış. Öbürü istanbulda eski yerinde kalsın. Sen altun ve gümüşe damga bas, diğer arkadaşın çelik üzerine damga vursun.

Kalemtıraş imzalarından birkaçı daha...

Bu suretle birisi İstanbul Recaisi, diğeri de Galata Recaisi olur. Galata Recaisi Çeşmemeydanında bir dükkân açarak güzel kalemtraşlar yapmakta birinciliği kazanır. İstanbul Recaisi kalınca bir yazı ile dar kitâbeli damga vurur. Yani imzasını atar. Galata Recai'si ince bir yazı ile geniş bir damga basar.

Bir de kalemtıraşçılarımızdan Mehmet efendiye söylenen de güzeldir. Bu zat da bir ustanın yanında kalemtraşcılığı öğrenir. Henüz icazet «diploma» almadan güzel bir kalemtraş yapıp imzasını atar. Ustası ve diğer ustalar bu hakareti kâhyaya şikâyet ederler. Tekdir olunur. Bu hal gücüne gider, bir daha imzalı kalemtıraş yapmıyacağına şart olsun der. Yaptığı kalemtraşlara imza atmaz, lâkin küçük bir alâmet koyarmış. Bir gün yazı pürüzlerini temizlemek için bir hâk kalemtraşı yapar, bunu pek beğenir Dayanamıyarak imza atar. Lâkin verdiği sözün nikâhı bozulmasın diye bu kalemtraşın üstüne çelikten bir gömlek halinde diğer bir kalemtraş yaparak içinde saklar. Bu zatın yaptığı kalemtraşlara imzasız namı verilir. Lâkin küçük bir işaretiyle tanılır.

Bu zevat için daha neler rivayet edilir. İçinde pek güzelleri vardır. Lâkin böyle küçük bir makaleye hepsi sığdırılamaz. Yakın bir âtide neşrolunmasını dilediğimiz kalemtraşcılarımız hakkındaki esere kalemtraş yapılmasına kadar her türlü bilgi ile birlikte bunlar da konacaktır.

Lâkin yazdıklarıma bugünki bazı zenginlerimize etrafda zaruret çeken san'at erbabını himaye için, zannetmem amma, belki bir ibret olsun diye şu hikâyeyi ilâve edeceğim.

Geçmiş asırlardan birisinde bir zengin zat komşularından bir kalemtraşcının son derecede zarurette olduğunu duyar. Para gönderse san'atkârın ruhunu incitecek, zira dilenmiyor. Ona kâhyasını yollıyarak en alâsından ve altun parazvanalısını bir altına yaparsa daha iyi yapsın ve bütün san'atini göstersin diye tanesi birer buçuk altından 12 tane sipariş eder ve yarısının bedeli olan 9 altını da bırakır. Bu zat o yarı bedel ile o zamana göre 2 senelik zaruretini gidermiştir. Artık kendisini san'atına vererek söylediği zamanda kalemtraşları yetiştirir. Kâhya gelir alır, mütebaki parasını da verir. San'atkâr bittabi son derecede memnun zengin zat kalemtraşları alınca yanında bulunan misafirlerine tanesini bir kuruşdan bir kalemtraş satar, akşama kadar bunları birer kuruşa satarak hepsini tüketir. Kâhya akşama yine emirle giderek bir düzine daha sipariş eder ve yarı parasını daha verir. Onlar da böyle tamam olur da adamcağız bu 24 kalemtraşdan kazandığiyle ölünceye kadar sıkıntı çekmez.

Beyazıtta halen Askerî Tıp Okulu olan eski Maliye, daha eski Sadrıâzam Fuat Paşa konağı karşısında Bayezit medresesi önünden Veznecilere kadar uzanan yol üzerinde birkaç kâğıtçı, kitapçı ve mücellit ve müzehhip dükkânları vardı. Bu resimde onlardan birisini görüyorsunuz. Kalemtıraşçılar muhtelif semtlerdeki dükkânlarında yaptıklarını satarlar veyahut buralarda sattırırlardı ..

Gördünüz mü yardımı? Bir defa ona sadaka verir gibi para ile gönlünü rencide etmez. San'ata lâyık bir yardımda bulunur. Hem onu sefaletten kurtarır, hem de onun san'at heyecanını tatmin eder.

Bugün de böylece san'atkârlara para yardımında bulunulacağına onları san'at ruhunu tatmin ettirecek iyi siparişler yapılsa ne kadar yerined olur. Amma bunu söylemekle kimse yapmaz. Zira bu önce bunu yapacak insanların ilhamı Rabbânî gibi içlerine doğmalıdır. Amma onlar ruhlarında böyle düşünceler doğururlar mı bilmem? Belki evet. Dünya bu neler olur. Muhtemeldir belki olur. Bugün yalnız İstanbulda el emeğiyle geçinemiyen böyle yardımlar bekliyen nice el san'atkârları yardır.

Amma zenginlerimizin böyle hareket ettikleri zamanda bu kadar geri değildik Servet ve refahımızı herhalde böyle âlicenap hareketlerimizle ve birbirimize böyle böyle tesanüt yardımlariyle daha çok artturabiliyorduk.

Acaba bugün evlerimizde size resimlerini verdiğim bu kalemtraşlardan var mı?

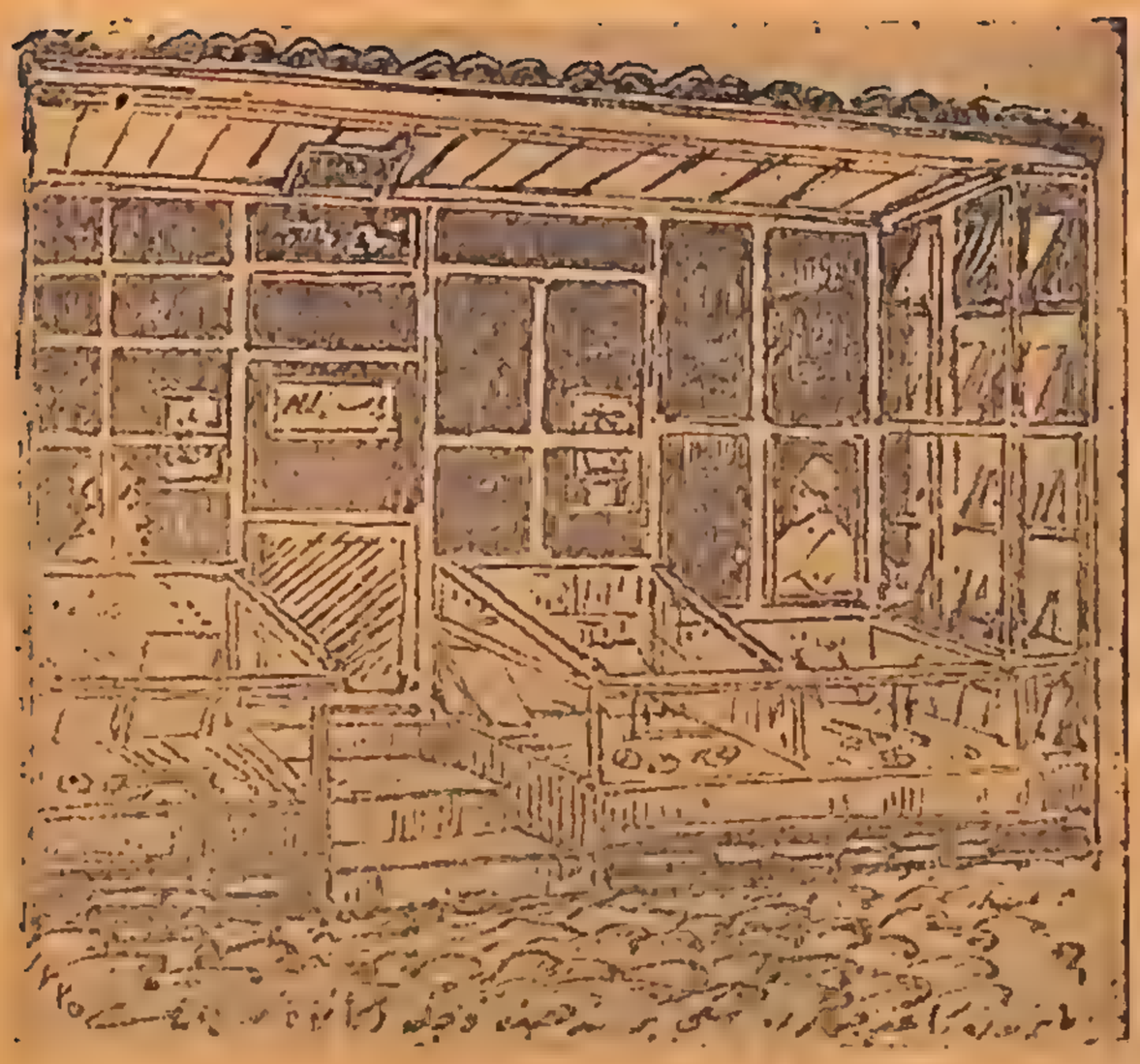

Beyazıtta eski Kâğıtçılar içinde bir müzehhip ve mücellit dükkânı... Vitrinlerinde satılık kalemtıraşlar görülmektedir.

Belki paslanmış veya kırık bir halde öteye beriye atılmışlarından aransa bulunabilir. Dünün ve bugünün aile çocukları bunun kıymetini bilmiyerek tahtaları yontmak vesilesiyle horlamışlar ve hatta kırmışlardır. Bunlar bizim medenî varlığımız gösteren mamulâtımızdan birisidir. Hem ne çeşitleri ve ne zarifleri vardır. Bugün kolleksiyon sahipleri bunların en mutenâlarına, altun parazvana, mercan ve fildişi saplılarına yapanın da imzasına göre 100-500 lira arasında para verenler de az değildir. Hele Topkapı sarayı hazinesinde padişahların şahısları için yapılıp satılan veyahut takdim edilen kalemtraşlara paha biçilemez.

Kalemtraşcılarımızin bugün ortadan kalkmasına Avrupada yapılan ve kapitülâsyonlar hasebiyle kale alınmıyacak derecede gümrükle sokulan çakıların ucuz ve kalemtraş maliyetinin buna nazaran pahalı olması sebep olmuştur. Eski kalemtraşcılar zamanında ayrıca çalışan bıçakçı esnafı bugün her çeşit ihtiyaçlarımız için bıçaklar yapmaktadırlar. Bunlar bittabi harcıâlem işlerdir. Kalemtıraşçılığımız bugün tarihe karışmıştır. Vaktiyle kâğıt ve kalem kesmekte itinâ ile kullandığımız bu ecdâd yadigârı kıymetlenmiştir. Zira hergün adedleri azalıyor ve her Türkün evinde böyle millî hatıralarımızın bulunması icabeden vitrinlerine, bulunabilirse konmağa bilhassa kalemtraşlarımız ne kadar lâyıktır. İşte sizlere tarihden bir nebze.

Amazon Faciası

Amazon, ahşap vapurlar devrinde en büyük ve en lüks yolcu gemisi idi, İngiliz «Royal Mail Steam-Ship» kumpanyası tarafından 1852 de Amerika ile İngiltere arasında sefer yapmak üzere yaptırılmıştı, 2256 tonluk olan bu gemi 2,5 milyon altın franga mal olmuştu, üç direkli, iki bacalı ve yandan çarklı bir vapurdu, 14 mil sürati vardı ki o zamanlar için bir rekordu. Yapısı bitib de kayıtlı olduğu Southampton limanına geldiği zaman İngilterenin her tarafından seyrine koşulmuş ve herkes geminin güzelline hayran kalmıştı. İlk seferine 2 kânunusanî 1852 de bir cuma günü çıktı, içinde 52 si yolcu olmak üzere 162 kişi vardı, iki gün sonra pazar sabahı şafak vakti, Biscaye körfezine girerken geminin makine dairesinde bilinmeyen bir sebepten yangın çıktı ve ateş süratle geminin her tarafını sararak bir facia halini aldı, kaptan Symons vaziyete hakim olamadı, gemide panik oldu, büyük tahlisiye sandalları da ateş içinde kaldığından, Amazon bir ateş külçesi halinde dalgalara gömüldü, işte bu son dakikada, üç küçük servis sandalı, ipleri yanarak bir mucize kabilinden deniz üstünde sağlam olarak kalmıştı. Bu mahşer anında, kendilerini bu sandallara atabilen 58 kişi kurtuldu ki çoğu geminin tayfalarındandı, geri kalan 104 kişi de ya diri diri yanmış veya yarı yanmış olarak boğulmuştur.

Mari Antuvanet sorguya çekiliyor (Bouillon'un bir tablosu)

Mari Antuvanet'in Gizli Aşkı

Tarihin en korkunç faciasına kurban giden Kraliçe Mari Antuvanet hakkında yüzler ve binlerce yazı yazılmış olmasına rağmen, hâlâ hayatının gizli ve meraklı safhaları vardır. Bu sahifede okuyacağınız yazı da bunlardan biridir ve Fransada geçen hafta neşredilmiştir.

Yazan: **Henry Bordeaux**, Akademi Fransez âzasından
Çeviren: **Leylâ Soykut**

Bir akşam İsveç'in tarihî âbidelerle dolu bölgelerinden birinden otomobille gezerken, yol arkadaşıma uzaklarda, bir göl kenarında bulunan şatoyu göstererek kimin şatosu olduğunu sordum:

— Kont Axel Fersen'in şatosu, dedi.

Otomobili durdurdum fakat karanlık bastığı için şatoyu iyice göremedim, uzaklarda hüzün verici bir karaltı olarak görünüyordu. Acaba bu, öldürülen kontun mezarının bulunduğu Szung şatosu muydu? yoksa kardeşi Sophie Piper' in ağabeysinin resimlerini, mektuplarını ve Marie Antuanette'in Barmaue'a yazdığı siyasî mektupları topladığı Löbstad şatosu muydu? bilmiyorum. Fakat o akşam arkadaşımın söylediği bu isim, o ormana o göle hüzünlü bir mâna verdi.

Kont Axel de Fersen

Marie Antuanette'le kont Axel'in arasındaki münasebet hakkında türlü şeyler yazılmış ve söylenmiştir. Fakat şurası muhakkak ki, onların aralarında, Tristan'la İseult'ün arasındaki gibi keskin bir kılıç vardır. Onların birbirlerine tamamen yaklaşmasına mani olan bu kılıç kraliçenin içtimai mevkii idi.

Fersen ailesi İsveç'in en tanınmış ve İsveç'in en asil ailelerinden biriydi. Kadınları güzellikleri, erkekleri de istidat ve bilgileri ile tanınmıştı; çoğu mühim mertebe işgal ediyorlardı. Bundan başka zengin malikânelere sahiptiler.

1793 ten kalma bir minyatür bize kont Fersen'i şöyle tanıtıyor: uzunca bir çehre, muntazam bir burun, mahzun bakışlı iri gözlar, ince dudaklar ve bütün yüzde, gençliğine rağmen, başına glecek hadiseleri önceden seziyormuş gibi hüzünlü ve asil bir ifade...

Mamafih Fersen'in neş'eli olduğu bir devir de olmuştur. Bu 1774 idi ve on sekiz yaşında olan genç kont, İtalyada iki sene kaldıktan sonra, Fransaya gelmiş Versailles sarayında verilen bir baloya davet edilmişti. Orada Fransanın müstakbel kraliçesi ile tanışmıştı.

Bu tanışma hakkında biraz bilgimiz var. O gece maskeli olan Marie - Antuanette konta takılmış durmuş, genç adam da kiminle müşerref olduğunu bilmeden, bütün o nükteli sözlere zekice mukabele etmiş. Nihayet Marie Antuanette maskesini çıkararak kendisini tanıtmış ve Fersen'in beğenildiğini sezen saray erkânı delikanlının etrafını almış. Acaba kont Fersen, Lemotre'un dediği gibi o gece, hakikaten gönlünü kaptırdı mı? belki de Fakat o zamanlar Fersen henüz çok gençti, kendisini derin bir duyguya verecek çağda değildi.

Aradan dört sene geçtikten sonra tekrar karşılaştıkları vakit, Marie Antuanette çok değişmişti. Fransaya ilk geldiği zaman diplomatların ve saray erkânının arzusu üzerine, Fransanın müstakbel kralı ile evlenmeğe hazırlanan 14 yaşında zarif ve havayî bir genç kızdı; halbuki şimdi kraliçeydi. Son derece cazip fakat ne istediğini bilmiyen biraz havayî bir kraliçe... Bu kraliçe kabul salonunda karşısına eğilen İsveç sefirini derhal tanıyarak:

— İsveç sefirimiz eski bir tanıdıktır, dedi. O günden sonra Fersen Trianon'da yapılan samimî toplantılara sık sık davet edildi.

Marie Antuanette gençti, güzeldi, lüksü, güzel elbiseleri, neş'eli toplantıları seviyordu. Fakat halk yavaş yavaş ondan soğuyordu. Masumiyetine, zarafetine hayran olması gereken Paris ondan yüz çeviriyordu

Madam Vigée Lebrunn'ünn Mari Antuvanet tablosu (Aslı Versay müzesinde)

Mari Antuvanet'in haşmetli bir portresi

Bunun sebebi neydi? Bir çok sebepler vardı. Fakat şurası muhakkak ki, bu değişiklikte en az kabahatli olan gene Marie Antuanette'tir. Asıl kabahat onu uzun zaman zevceliğe kabul etmek için tereddüt eden, ona bir kraliçeden bir anneden beklenen ciddiyeti telkin etmiyen ve ondan bir dertleri, sevinçleri paylaşan bir eş olmasını istemiyen kralda, kendisine mütemadiyen kötü telkinlerde bulunan kral ailesinde, âdeta üzerine hücum eden saray erkânında ve genç kraliçeyi türlü deliliklere sürükleyen onu halkın gözünden düşürecek hareketlere sevkeden gözdelerde aramak lazımdır.

Tabiî Marie Antuanette'te de kabahat vardır. Genç kadının hükümranlığın her şeyden evvel bir vazife olduğunu idrak etmesi ve «şerefini lekelemediği halde şöhretine halel getiren» hareketleri yapmaması icap ederdi. Zekiydi, oyunları âdi kumardan, lüksü sefahatten ayırması lazımdı. Halbuki bunu yapamıyor ve kendisini iltifata boğanların, sonradan düşmanlarının istifade edeceği ip uçları verdiklerini bilmiyordu.

Kendisi ile halk arasında korkunç bir uçurumun açıldığını hissetmiyen cazip kraliçe Fersen'in gözlerini kamaştırdı, gönlünü büyüledi.

Artık aşkından şüphe etmesine imkân yoktu. Sevdiğine emindi. Bu duygu prensese de Lamballe'in yahut ne de Poliguac'ın yaptığı toplantılar, Trianon'da verilen konserler sayesinde gittikçe kuvvetleniyordu. Tabiî mukabele beklemiyordu, beklemesine imkân da yoktu. Fakat yavaş yavaş Marie Antuanette'in de kendisine lâkayt olmadığını farketmeğe başladı. Bu ona sevinç verecek yerde üzüntü verdi. Saraydan uzaklaşmak icabettiğini anlıyordu. Amerika harbi bir bahane oldu. Fersen general La Fayette ve Rochambeau ile gitmeğe talip oldu.

O zaman İsveç sefiri kont Crentz 10 nisan 1779 da, hâdiseyi İsveç kralı III cü Gustav'a şu şekilde bildirdi:

«Majestelerine itiraf etmeliyim ki, genç kont Fersen kraliçeden o kadar yakın bir alâka gördü ki, bu bir çok kimselerde hoş olmıyan fikirler uyandırdı. Bana öyle geliyor ki, kraliçenin konta karşı zaafı vardır. Bunu bir takım kat'î alâmetlerden anladım. Genç kontumuz bu durumda iken, büyük bir tevazu ve ketumiyet gösterdi ve Amerikaya gitmeğe karar verdi. Uzaklaşarak tehlikeleri de bertaraf etmiş oluyordu. Şunu da kaydetmek lâzımdır ki, kont bu hususta yaşından beklenmiyecek bir irade kudreti gösterdi».

Bunu bir çok başka kimselerde farketmişlerdi. Duchesse de Fetz-Yames, genç konta:

— Demek fethettiğinizi terkederek gidiyorsunuz, demek cüretinde bulunmuştu.

Kont buna cevap olarak:

— Herhangi bir fetihte bulunmuş olsaydım kalırdım efendim, dedi. Fakat serbest olarak gidiyorum ve beni özliyecek kimseler bulunmıyacak maalesef...

Kont ihtiyatlıydı, fakat ağzından kaçırdığı maalesef kelimesi birçok şeyleri açıklıyordu. Kont Creuz GustaveIII e, kontun gidişini şöyle anlatıyor:

«Son günlerde kraliçe gözlerini ondan ayırmıyordu; ona baktığı zaman gözleri doluyordu. Majestelerinin bunu bir sır olarak saklamasını isterim»

Marie Antuanette'in gözyaşlarını kimse görmedi; aralarında daha derin bir münasebet olsaydı, muhakkak ki, kraliçe gitmesine razı olmıyacaktı. Fersen döndüğü za-

man ise, artık her şey değişmişti; bağlılığın başka şekil almasına imkân yoktu.

Fersen Amerikada üç sene kaldı. Bu üç sene zarfında kızkardeşine yazdığı mektuplarda yorgunluktan, dertlerden, çektiği sıkıntılardan bahsetti. Fakat sevgisine dair en ufak bir imada bulunmadı.

Üç sene sonra Fransaya döndüğü zaman kendisine İsveç kral alayının komutanı rütbesi verildi. Böylece kraliçeye yaklaşmış oluyordu. Bu üç senelik ayrılıktan sonra ilk karşılaşmaları nasıl oldu?

Marie Antuanette anne olmuştu. 1778 da bir kız 1781 de de bir erkek çocuk doğurmuştu. Versailles'da çocuk denecek yaşta muzip bir genç kız Trianon'da cazip fakat havayi bir kraliçe tanımış olan Fersen durulmuş bir kadınla bir anneyle karşı karşıya gelmişti. Genç kadın anne olunca saraydaki durumu sağlamlaşmış gibiydi. Biraz hantal fakat son derece dürüst ve açık kalpli olan kocasını da şimdi daha iyi anlıyordu.

Bütün bunlara rağmen Marie Antuanette birçok ihtiyatsızlıklarda bulundu: Askerî tâyinelre müdahale etti, arkadaşlarının yaptıkları masraflara göz yumdu, bakan Targot'ya karşı cephe aldı. Avusturyanın menfaatlerini destekledi.

Bunun içindirki, artık sefahate nihayet verdiği ve gayet sade bir hayat yaşamağa başladığı halde halkın gözüne giremedi Gerdanlık meselesinde bile parlemento, baş piskopos Rohan'a hak verdi, hapisten yeni çıkmış olan jeanne Lonnotte'a da ancak hafif bir ceza verdi. Halbuki o kadın Londraya kaçtıktan sonra da kraliçenin aleyhinde bulunmağa devam etti. Saray erkânı prensesler ona mütemadiyen ihanet ettiler ve ilk ihtilâl belirtilerinde kaçarak onu yalnız bıraktılar.

O feci günlerde yalnız Fersen sadık kaldı.

Fersen Paris'te Matiguon sokağında oturuyordu. Kraliçe ile sık sık görüşüyorlardı. Marie Antuanette ona herkesin yanında gayet nazik muamele ediyor, fakat başkalarından ayırmıyordu. Yalnız başbasa kaldıkları zaman ona dertlerini, endişelerini açıyordu.

Fersen sırrını kız kardeşine açmıştı. Kız kardeşinden babasını oyalamasını istiyordu. Zira babası onu evlendirmek istiyordu. Halbuki Fersen kızkardeşine: «Madem ki, beni hakikaten seven yegâne kadı-

Mari Antuvanet'ın son resimlerinden biri..

na ait olamadığımı ve olamıyacağıma göre kimseye ait olamam» diye yazmıştı. Yalnız sevdiği kadının kim olduğunu söylemiyordu.

Ancak aradan zaman geçtikten sonra bu sırrını kızkardeşine tamamen açtı:

«Şimdi biraz daha mes'uduz. Zira sevdiğimi serbestçe evimde görebiliyorum. Bu da onu biraz olsun zavallı kadını teselli ediyor»

Fakat bu saadet de uzun sürmedi. Bir müddet sonra Fersen tekrar ayrılmak mecburiyetinde kaldı. Zira III. Gustave Fersen'e memleketine dönmesini emrediyordu. Fersen derhal hareket etti.

Bu devre Marie Antuanette'in hayatında ızdıropların başladığı devredir. Genç kraliçe çocuklarının sıhhatinden endişe ediyordu. Siyasî meselelerin aldığı şekli düşünüyor. Felâketi önceden hissediyordu. Böyle bir haleti ruhiye içinde iken biri kız diğeri erkek iki çocuk daha dünyaya getirdi. Kız çocuğu on bir aylıkken öldü. Marie Antuanette bütün korkularını, endişelerini Fersen'in kızkardeşine açıyordu. Fersen'e:

«Üçümüz aynı dairede oturuyoruz, çocuklarım daima yanında bulunuyorlar. Benim en büyük tesellim onlar» diye yazıyordu...

Bir mektubunda da:

Çok müteessir olduğum zaman oğlumu kucağıma alıyor, onu, sevgiyle kucaklıyorum. Bu bana hiç olmazsa bir zaman için teselli veriyor diyordu.

Bu arada hadiseler birbirini takip ediyordu. Etats-generaux Versailles'da toplandı. Marie Antuanette bir defa daha gönülleri fethetti. Fakat kraliçenin aleyhinde dedikodular devam ediyordu.

Goncourt Kardeşler:

«İhtilâlciler kraliçenin şahsında en büyük düşmanlarını görmektedirler. Bahusus ki kraliçe kuvvetli şahsiyet sahibi ve cazip bir kimsedir» diyorlardı.

Fakat Marie Antuanette maruz bulunduğu tehlikeyi henüz tamamen idrak etmiyordu. Şimdilik ölen çocuğunun matemini tutmaktan başka bir şey yapmıyordu.

Necher'in istifa etmiye mecbur edilmesini de kraliçeye atfediyorlardı. Halbuki onun bu işte mesuliyeti yoktu.

14 Temmuzda Bastil kalesi zaptedildi. O sırada Fersen Valencienne'da idi. Kraliçe hadiselerden korkarak onu derhal yanına çağırttı. Saray erkânından bir grup İngiltereye kaçmıştı.

Yedi sekiz bin kişilik bir kalabalık «Kraliçeye Ölüm» diye bağırarak sarayın kapısına hücum ettiği zaman Fersen Marie Antuanette'in yanında idi ve saraydan ancak ertesi günü, kraliçe gittikten sonra ayrıldı. O gece saraya tekrar hücum edildi.

Mari Antuvanet Giyotine götürülmek üzere iken...

Kral balkona çıkaraka halka görünmeğe mecbur oldu. Fakat halk:

— Kraliçeyi isteriz! diye bağırıyordu. Kraliçe görününce de alkışlar koptu. Sonra arabayla Versailles'den Parise gidildi. Bu seyahat altı saat sürdü. Halk biraz evvel küfürler savurduğu kral ailesini alkışlıyordu. Fersen bu ilk ihtilâl günlerinde Marie Antuanette'in çektiğini kızkardeşine yazdığı bir mektupta şöyle anlatıyor:

«Çok muzdarip fakat çok cesur. Aynı zamanda melek kadar da güzel. Onu elimden geldiği kadar teselli ediyorum.»

Fersen Pariste kalabilmek için vazifesinden istifa etmişti.

Bütün dostları kral ailesini terketmişken o, son dakikaya kadar sadık kaldı. kral ailesinin kaçışını bile hazırladı. Her şeyi düşünmüş, bütün tedbirleri almıştı. Maalesef iş tahmin edildiğinden başka bir netice verdi. Kral ailesi bindiği araba içinde Varames de yakalandı. Biraz ihtiyatlı davranmış olsalardı kurtulabileceklerdi. Öfkeli, hiddetli bir kalabalık ortasında geri döndüler.

Marie Antuanette ki, saçları bir gece içinde bembeyaz olmuştu.

Fersen olup bitenleri 23 haziranda öğrendi ve o andan itibaren kral ailesini kurtarmak için elinden geleni yaptı. Marie Antuanette'le Bamaue adında biri vasıtasiyle muhabere ediyorlardı. Fersen Kraliçeye:

«Sizi bulunduğunuz durumdan mutlaka kurtarmak lâzım, bu da ancak en şiddetli tedbirler kullanılarak yapılabilir» diye yazıyordu.

Fakat Fersen hangi tedbire baş vurdu ise hiç biri bir netice vermedi yardım vaadeden kral Leopold Viyana da öldü, İsveç kralı Gustave öldürüldü. Bundan başka Fersen'in babası da mütemadiyen yanına çağırıyordu. Fakat Fersen gitmedi. Böylece kralına da itaatsizlik ediyordu.

Kraliçe ölünce mahkûm edildikten sonra ne Elisabeth'e ölüme mahkûm edildim diye yazıyordu. Fakat âdi bir şekilde değil. Bu çeşit adamlar yalnız katilleri içinmiş... Ben biraderinizin yanına gideceğim. Ben de onun gibi masumum ve son dakikalarımda onun gibi metin olacağım. Dostlarım var, onlardan ebediyen ayrılmak, ölürken duyacağım en büyük ızdıraptır. Son dakikalarımda bile onları düşündüğümü unutmıyacağım.

Tabii Madam Elisabth, kraliçenin kimi

(Devamı 562 nci sahifede)

Hükümdar, saltanat kayığı ve maiyetiyle Boğaziçi gezintisinde (Melling'in bir tablosu)

Padişahların Deniz Gezintileri Nasıl Olurdu?..

Padişahların Boğaz gezmeleri devrin en şâşaalı hâdisesi idi. Bu yazıda, hükümdarların bu gezintileri nasıl yaptıklarını ve maiyetlerinde kimlerin bulunduğunu okuyucularımıza anlatmaktayız.

Yazan: OSMAN NURİ ETİ

Eski Boğaziçi bugünkü gibi, kömür depoları, kir ve tehlike kaynağı fabrikalarla çirkin değildi. Bütün Boğaz geniş koruluklar içinde kuş yuvası köşkler veya yalılarla bezenmişti. Bu sebeple İstanbul halkının en güzel mesirelerinin çoğu Boğaziçinde toplanmıştı. Bahar gelip de iki sahilin koyu yeşil tepelerinde leylâklar açınca bütün İstanbul halkile beraber devrin Padişahları da müzeyyen kayıklar içinde kadınları ve maiyetlerile beraber Boğaziçi mesirelerine koşarlardı.

Boğazda Padişahlara mahsus seyran mahalleri, Tokat bahçesi, Kandilli bahçesi idi. Tokat bahçesi Fatih Sultan Mehmet tarafından tanzim edilmişti.

Dördüncü Murad etrafındaki ormanlarda yaban domuzu bulunan bu bahçeden çok hoşlanır ve ekseriya ava gelirdi. Hattâ bu pehlivan yapılı Padişahın oku ve yayı Tufan köşkünde dururdu.

Bu iki bahçeden başka Mirgün bahçesi de Padişahlarca mergup bir mesire idi. Padişahların tenezzüh maksadile Boğaziçine çıkmalarına «Bahren Teşrifi Şâhane» ismi verildi. Bu tenezzühler ise bittabi İstanbul halkına hoş bir eğlence teşkil ederdi. Bunun için Padişahın Boğaziçine teferrüce çıkacağını bir gün önceden haber alan halk büyük bir neşe ile hazırlanır, denizin üzeri binlerçe kayıkla dolardı.

Başında büyük bir tuğ, elbisesinin üzerinde milyonlar değerinde elmaslar parıl parıl yanan Padişah, mutantan bir alayla saraydan çıkar, sahile inerdi. Geçtiği yerlere halılar serilir ve yolun iki tarafında rengârenk geyimli saray mensupları ağalar saf-beste dizilirlerdi.

Padişahların bindiği kayıklar pek süslü idi.. Kırlangıç denilen ve sekiz çifte kürekle çekilen bu kayıkların uçları sivri ve uzun, başları eğri ve yaldızlı bir çok oymalarla işlenmişti.

Padişaha mahsus iki kayık olup her ikisinde de üçer fenerli etrafı som gümüşten yapılmış bir parmaklık ile çevrilmiş dört sütun üzerine oturtulmuş mükellef bir köşk vardı. Bu köşklere (Mozalla) ismi verilir.

Bu mozallalar pek büyük bir itina ile

işlenmiş uçları altın sırma işlemeli saçakları havi kırmızı kadifeden yapılmıştı.

Köşkün haricinde arka tarafta Bostancıbaşı dümeni idare ederdi. Bu bostancıbaşılar acemi oğlanlarından seçilirdi. Bunların bir kısmı İstanbul, bazıları da Edirne ve Gelibolu Saraylarında terbiye edilmişlerdi. Sonraları bostancılar Boğaziçi ile Saray civarının zabıtasına memur edilmişlerdi. Padişah kayığında bostancıların teşkil ettikleri iki sıraya her birinin ortasında iki «Baş Çuhadar» bulunurdu. Bunlardan biri Padişah karaya çıktığında ata binmek için basmak üzere bir iskemle taşırdı. Karşısındaki (Çuhadar) da yardımcılık vazifesi görürdü.

Beyaz uzun gömlekler ve sırma işlemeli yelekler giyen kayıkçıların enserisi Arnavuttu.

Sandalın baştarafında bir haseki dimdik hiç kımıldamadan dururdu. Padişahın tam karşısında, gözleri yerde elleri bellerinde sessiz sessiz üç kişi otururdu.

Saltanat kayığının önünde (Sandaliye) denilen altı büyük kayık yol açardı. Ayrıca Haseki ağaların bulunduğu iki sandal da iki tarafta hızlı hızlı gidip gelerek intizamı temin ederdi.

Kolları sıvalı, elleri değnekli palabıyık birer dev heybeti taşıyan hasekiler sandal içinde ayakta durarak gür seslerile:

— «Savulun!.. Sandal, geri var. Sıya!» diye bağırır; yandan gelen veya yolda tesadüf edilen kayıklara talimat verirlerdi.

Saltanat kayığının ikincisi de birincisi gibi süslü olup bu kayıkta padişahın kılıcını taşımağa memur olan «Silâhdar» bulunurdu «Sarık sandalı» denilen bir sandalda da Padişahın sarığını taşımağa memur olan adam bulunurdu.

Sarık sandalından sonra her birinde birer ağa veya birer mâbeyinci bulunan altı sandal daha gelirdi. Bu kayıklardaki ağalar Padişahın sandalına arkalarını dönmüş olmamak için yüzlerini kayıkların kıç tarafına müteveccih bulundururlardı.

Alay, Kızkulesinin önünden geçerken kuleden toplar atılır ve kule zeminine bostancılar dizilerek arzı tazimat ederlerdi.

Arkasında binlerce kayık sürükleyen bu haşmetli alay gidilecek yere varınca derhal büyük çadırlar kurulur ve bundan sonra da eğlenceler başlardı. Akaşama kadar yenilip içilip eğlenildikten sonra yine aynı ihtişam ve debdebe ile dönülürdü.

Tarihte ilk hapisane

Hapishaneler ilk defa olarak Roma imparatorluğu zamanında vücuda getirilmişti. Âdi suçlular, geniş odalarda ve rutubetli uzun dehlizlerde, azılı sabıkalılar ise suyu çekilmiş, geniş kuyularda hapsedilirdi.

Zehir içmekten ibaret olan idam cezası, diğer mahkûmların gözü önünde infaz edilirdi.

⁂

İslâmiyetten evvel cahiliye Arapları, suçluları zincirlere vururlar, kabileler bir yerden diğer bir yere göç edince onları da yanlarına alırlardı.

Suçlular, mahkûmiyet müddetlerini bitirince veya fidye olarak muayyen bir meblâğı verince serbest bırakırlardı.

⁂

İslâmiyette ilk cezaevi Hazreti Ömerin zamanında vücuda getirilmişti. Hazreti Ömer, Mekkede Safvan bin Ümeyye adında birisinden dört bin dirhem karşılığında aldığı büyük bir evi hapishane şekline ifrağ etmişti.

Abbasîlerin zamanında Bağdatta kurulan hapishaneler meşhurdu. Bunların âsârı hâlâ mevcuttur.

1619 senesine kadar Avrupanın birçok yerlerinde cezaevleri bulunmuyordu. Büyük devletler mahkûmları müstemlekelere nefyetmek suretiyle cezalandırırlardı. Nihayet 1778 yılında, İngilterede neşredilen bir kanun mucibince büyük hapishaneler inşa edildi ve nefiy usulü kaldırıldı.

Hapishanelerde münferit hücre usulü -790 yılında ilk defa olarak Amerikada tatbik edilmişti. O zaman bu hücrelerde kürek mahkûmlarını yatırıyorlardı. Bu usul bilâhare Avrupa cezaevlerinde tatbik edilmeğe başlanmıştı.

Ondan sonra hapishaneler yavaş yavaş ıslah edilmiş, bu gaye için birçok beynelmilel kongreler akdedilmiştir. Bugün bazı ülkelerde hapishaneler temizlik, rahat bakımından otellerden farksızdır.

31 Mart hâdisesi dolayısiyle Divan-ı Harb tarafından idama mahkûm edilenlerden üçü Köprü başında teşhir ediliyor...

31 Mart Hâdisesi Nasıl Oldu?

31 Mart hâdisesi, yakın tarihimizin en mühim bir safhasıdır. O zaman muhtelif fırkalara mensup olan şahsiyetler, bu hâdiseyi ayrı ayrı mütalâa ederler. Bu yazının muharriri Ahmet Bedevi de, 31 Mart hâdisesini yaşamış şahsiyetlerden biridir. Verdiği malûmat ve fikirlerini tarafsız olarak, tarihimize bir vesika olmak üzere neşrediyoruz.

Yazan: AHMET BEDEVİ KURAN

31 Mart Hâdisesi, Meşrutiyetten sonra takip edilen idare sisteminin halk üzerinde husule getirdiği aksülâmelden, gayrimemnunluğun sebep olduğu psikolojik hareketten başka bir şey değildir.

Muhakkak olan şudur ki Sultan Abdülhamidin ve Yıldız bendegânının meselenin ihzarında kat'iyen dahl-ü tesiri yoktur. Bu kıyam, İstibdadın iadesi ve Meşrutiyetin ilgası gibi düşüncelerden de mülhem olmamıştır. Hâdisenin birinci günü yalnız Meclisi Meb'usan Reisi Ahmet Rıza ve matbuatta yegâne otorite kesilen Tanin gazetesi sahibi Hüseyin Cahid Beylere tecavüz edilmek istenmesi gösteriyor ki kıyamda takip edilen gâye, Meşrutiyet rejiminin ve demokrasi prensiplerinin tatbikine engel addedilen mâniaların ortadan kaldırılmasından ibarettir.

Bununla beraber vak'anın zuhurun-

Taşkışla çarpışmasında şehit düşen Erkânıharb Binbaşısı Muhtar Bey

dan sonra kıyamcı kütlenin bir çok tesirlere tâbi kaldığı ve istibdad dökünlülerinin meşrutiyet inkılâbından intikam almak hırsile askerleri tahrik ettikleri de gözönünde tutulmalıdır. Fakat isyanın hakikî saiki istibdadın iadesi maksadına değil İttihad ve Terakki tahakkümünün izalesi emeline matufdur.

Vak'anın istibdad lehine hazırlanmadığı şununla da sabittir ki İttihad ve Terakki Cemiyetini temsil eden hükûmet iktidardan çekildiği vakit, sarahaten temiz ve bitaraf bir devlet ricalinin sadarete geçmesi istenmiştir.

Bu böyle olmakla beraber ahval ve gidişat bir iki gün içinde hedefini değiştirmiş ve hükûmet otoritesi tamamen inhilâle uğramıştı. Her kafadan bir fikir doğmağa başlamış ve memleket mukadderatını basit düşüncelerle âyarlamak hevesine kapılan yeni yeni elemanlar türemişti. Sokaklarda havaya silâh sıkan ve her köşede istediklerini izaha uğraşan serhoş askerlere tesadüf etmek umuru âdiye sırasına girmişti.

Hulâsa tam mânasile anarşi vücut bulmuştu. Münevver ve mütefekkir hoşa gitmez, mâkul bir fikir dermeyanına imkân verilmez olmuştu. Çünkü halk arasında âsîlerle hemâyar olanlar, onların görüşlerine peyrevlik edenler çoktu. Mahdud bir muhalefet zümresinin teşvikile kuvveden fi'le çıkan bu kıyâm, avam psikolojisine uygun gelmişti.

Filvaki isyanı, muhalefet bakımından, bazı zevat görülmemiş, ve fakat muayyen bazı hâdiseler patlak vermesine âmil olmuştur.

Bu meyanda Tanin gazetesinin Osmanlılığı teşkil eden Rum ve Ermeniden sarfınazar Arab, Arnavud vesair İslâm unsurlarına karşı da sebepsiz hücumlara kalkışması ve camialar arasına fesad tohumu saçması halkı müteessir ediyor ve hükûmete karşı itimadsızlık husulüne yardım eyliyordu.

Bâhusus muhalif gazetelerin mütemadiyen tatilleri ve buna mukabil Manastırda çıkan «Neyyiri Hakikat» ve Selânikte intişar eden Silâh, Süngü, Bomba gibi gazetelerin tecavüzkâr yazılarla muhaliflere tehdid savurması her muhitte iğbirar yaratıyordu.

Ezcümle meb'us seçiminin İttihad ve Terakkiyi destekleyen hamal ve sandalcı kâhyalarının ve avenelerinin tazyiki altında cereyan eylemesi ve seçimin bu kadar isabetsiz müdahaleye maruz bırakılması umumî efkârı çok rencide eylemişti.

Bilhassa bu yolsuzluklara ilâveten muhalefet yaptığından dolayı «Serbestî» gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Beyin Köprü üstünde katledilmesi olgun bir hale gelen huzursuzluğu tamamen taşırmış ve hisleri birdenbire galeyana getirmiştir.

Bu vâkıalara, zâhir halde, kıyâmı idare eder görünen ve vaktile Niyazi Beyin refakatinde bulunan Hamdi Çavuşun şân ve şöhret ihtirasına kapılmış olmasını da ilâve etmek mümkündür. «Ben, kendisinde bu ruhî hâleti sezmiştim. Keyfiyet ileride tavzih edilecektir.

Şunu da işaret edeyim ki isyan harekâtı az zamanda çok fena bir şekil almış ve memleket mukadderatı üzerinde tesir icra edecek bir hal yaratmıştı.

O tarihte bizler Harbiye Mektebinin ikmal imtihanlarile meşgul bulunuyorduk. Hâdise patlak verince mekteb zabitleri vaziyeti tehlikeli bulmuşlar ve bazı tedbirler alınmasına lüzum görmüşlerdi. Çünkü mektepli zabitlere tecavüz edildiği söyleniyordu.

Bunun üzerine Basralı Abdullah, Prevezeli Celâl ismindeki arkadaşlarımla gece vakti Ayasofya ve Harbiye Nezareti mey-

danlarına kadar giderek ahvali mahallinde tetkik eylemiştik. Vardığımız netice zabitlere hak verdiriyordu. Bundan dolayı idarece mektebin tatili kararlaştırılmıştı.

Biz Harbiyeliler çok samimî bir birlik kurmuş ve her türlü arzu ve ihtiyaçlarımızı müttefikan ve müttehiden kararlaştırmayı itiyad edinmiştik. Esasen bir kaçımız zindandan yeni çıkmış bulunuyordu. Buna binaen isyan harekâtının hakikî veçhesini öğrenmeyi ve icabederse meseleye müdahale etmeyi düşünüyorduk. Bu fırsat da zuhur etmişti.

Hâdisenin ikinci günü Birinci Kolordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, Harem iskeleli Abdülkadir Bey isminde bir arkadaşla bizlere şifahî bir tebliğde bulunmuştu. Mahmut Muhtar Paşa, maiyeti bulunan ordu mensuplarının isyanından müteessir olmuş ve izzeti nefsi rencide edilmişti. Harbiyelilerin silâhlanmasını ve âsilere karşı koymasını istiyordu. Biz, düşüncelerimize uygun gelen bu emre imtisalen evci arkadaşları mektebe dâvet etmekle ve diğer ihzaratla meşgul olurken kendisinin alelâcele İstanbulu terkettiği haberini aldık. Fakat Muhtar Paşanın İstanbuldan ayrılması bizleri çok üzmüştü. Bâhusus Derviş Vahdetî'nin Volkan gazetesinde Sultan Abdülhamide hitaben: «Pâdişahım hürriyet alınmaz, lûtuf olarak verilir» diye yazması hepimizi derin derin düşüncelere sevkeylemişti. Bu sebepten dolayı bir an evvel harekete geçilmesini ve isyanın bastırılmasını hattâ bu fırsattan bilistifade Sultan Abdülhamidin hal'edilmesini istiyorduk.

Bu kanaatle isyanda medhaldar addedilen şahsiyetlerle temas tesisine karar vermiş ve isyanın hakikî veçhesini öğrenmeğe teşebbüs etmiştik. Teşkil ettiğimiz üç hey'etten birini Mevlân Zade Rifat Beye, diğerini Mizan gazetesi sahibi Murad Beye, üçüncüsünü de Said Kürdî isminde ulemadan bir zata göndermiştik. Emelimiz meşrutiyete zarar verilmemesi ve bunun temin ettiği demokrasi hürriyetine dokunulmaması idi. Aksi takdirde silâhla mukabeleye taraftardık.

Mevlân Zade Rifat Bey, bizzat bana Vahdetî'nin yazdıklarına bakmayınız, yarın kendi gazetesinde meseleyi tekzip edecektir, demişti. Diğer murahhaslar da sorgularına ayni mealde cevaplar almışlardı.

Fakat bu yolda teşebbüse girişen ve meşrutiyetin muhafazası endişesile hareke-

Köprü üzerinde öldürülen, Serbestî gazetesi muharriri Hasan Fehmi Bey

te geçen yalnız bizler değildik. Ahvalin kesbettiği nezaket ve ihtiyaç hasebile daha bir çokları ortaya atılmış ve vaziyete müdahale lüzumunu hissetmişlerdir. Bilâhare İttihad ve Terakki'cilerin meçhul kurşunile hayatına son verilen Ahmet Samim Bey, isyan harekâtı aleyhine «Hilâl» gazetesinde şiddetli bir makale neşretmişti.

Hattâ İstanbulda mevcut bilcümle fırkalar, içtimaî ve siyasî teşekküller Tokatliyanda toplanarak bu hususta müşterek bir beyanname neşreylemişlerdi.

Bu yolda önemli hatve atanlardan Sabahaddin Bey en ziyade takdire lâyık olanıdır. Zira Hamidiye süvarisi Enver Beyden Yıldız Sarayının topa tutulması vâdini almış, ulemaya ve askerlere hitaben iki beyanname neşretmek cesaretini göstermiştir.

Bu beyannamelere imtisalen «Cemiyeti İlmiyei İslâmiye» de âsî askerlere hitaben dinî vecibeleri izah sadedinde iki beyanname yayınlamıştır.

Bu fırsatla şu hakikati de tebarüz ettirmek mümkündür ki isyandan evvel her türlü tenkidlere kulaklarını tıkamış bulunan hükûmet ricalinden hiç bir ferd bu meseleye müdahaleye yanaşmamış ve ancak tatlı canlarını siyanet için hemen gizli birer köşeye sinmeği muvafık bulmuşlardır.

Ötedenberi hükûmetin bir takım yer-

siz hareketlerini tasvip eden, füzulî taşkınlıklarını alkışlayan İttihad ve Terakki rüesası da İstanbulu terkde istical göstermişlerdir.

Hareket ordusu birlikleri Bakırköye geldiği vakit, uç kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa, Cihangirli Mehmed ismindeki arkadaşımla beni karargâhına dâvet etmişti. İstibdad devrinde idam mahkûmu olarak Tophane zindanında yatmış olmam ve arkadaşların teveccühüne mazhar bulunmam bana mekteb mümessili şerefini veriyordu

Bakırköye muvasalatımda ilk olarak Manastırlı Şevki Paşa ile görüştüm. Bu zat mektebin ders nazırlığını yapmış ve talebe ruhunu tamamen kavramış namuslu bir askerdi. Beni Hüseyin Hüsnü Paşaya ilgi ile takdim etmişti.

Uç Kumandanı bana verdiği emirde bir gün sonra İstanbula gireceklerini, Kâğıdhane sırtlarından Şişli tarikile mektebe geleceklerini, silâhlanmamızı ve kendilerine intizar etmemizi ihtar eylemişti.

Mektebe avdetimde tebellûğ ettiğim emirden bütün arkadaşları haberdar etmiş, esasen talebe nezareti altına konan silâhhaneden ihtiyaçlarımız temin edilmiş ve o gece sabaha kadar nöbet beklemiştik.

Uç Kumandanının bu ihtiyatkâr tebliği sebepsiz değildi. Zira Harbiye Mektebi; Mecidiye kışlası —hâlen Silâh Müzesi—. Taş kışla —hâlen Teknik Üniversitesi— ve Topçu kışlası —Taksim Gezisi— gibi mühim üç kışlanın merkezinde ve âsî asker topluluklarına hâkim bir vaziyette idi. Nitekim Beyoğlu mıntakasını Harbiye Mektebinden sevkedilen hareket ordusu gönüllüleri âsilerden temizlemiş ve sükûnu iade eylemişti.

Harbiyeliler de askerî harekâtın icrası sırasında sefarethanelerin muhafazasını deruhde ve Yıldız Sarayının muhasarasına iştirâk etmişlerdi.

Tesadüfün bir garibesi olmak üzere şunu da kaydedeyim ki isyanın devamı esnasında ve Hareket Ordusu Çatalcaya yaklaştığı sıralarda Hamdi Çavuş mektebe kadar gelerek bizlerle samimî bir haspihalde bulunmuş, sakin bir lisanla cahil olduklarından, büyük işleri başaracak kudrette bulunmadıklarından bahisle Harbiyelilerin kendilerini idare etmesini istemişti.

Buna sebep de Meşrutiyetten sonra İsmail Fazıl Paşanın mektep nazırlığı sırasında idare ile talebe arasında zuhur eden bir anlaşamamazlığa füzulen siyasî bir veçhe verilmek istenmesi ve mektebin Dürzî Esad Paşa kumandasındaki avcı taburları tarafından kuşadılmış bulunması ve bazılarımızın tevkifile Divanı Harbe sevkedilmemizdir.

Bu vakıadan dolayı Hamdi Çavuş bizleri hükûmete aleyhdar addediyor ve kendilerine müzaheret edeceğimizi ümid eylıyordu. Tabiî bizler red cevabı vermiştik. Hattâ tevkif edildiği zaman, mektepde bulunduğum için, taşıdığı tabancayı tesadüfen ben teslim almış ve kendisinin Ramisde kurulan ordu karargâhına sevkine ben delâlet eylemiştim.

İşte Meşrutiyet devrinin kanlı bir faciası olan 31 Mart Hâdisesi bu suretle kapanmıştı.

Tablo kazanan okuyucumuz

Okuyucularımız arasında tertip ettiğimiz keşidede 500 lira değerindeki yağlıboya tabloyu Kültür Şekercioğlu'nun kazandığını yazmıştık. Resimde, genç okuyucumuzu, kazandığı tablo ile yan yana görüyorsunuz.

Sultan İbrahim Deli mi, Hasta mı?

Yazan:

M. ÇAĞATAY ULUÇAY

Sultan İbrahimin in'am ve ihsanları: Sultan İbrahime, bayramlarda, tevcihlerde, başta Sadrıâzam olduğu halde beylerbeyiler vezirler ve Enderun ağaları çok kıymetli hediyeler, (pişkeş) ler veriyorlardı Bunlar arasında yakut, elmas, zümrüt ve bunlardan işlenmiş eğer takımları da bulunuyordu. Bu arada mâzul paşalar da mükemmel koşumlu atlarla içi nefis kumaşlarla dolu bohçalar takdim ediyorlardı. Bunların arasında devrinin en ince işçiliğini taşıyan diba, çuha, kadife ve kumaşlar vardı. Sultan, bu pişkeşleri ekseriyetle Davutpaşa bahçesi, Tersane bahçesi, Kâğıthanede kabul ediyor, bilmukabil o da in'am ve ihsanlarda bulunuyordu.

Sultan İbrahim, ümeradan gelecek hediyeyi dört gözle bekliyor, gelmediğinde soruyor, geldiğini de hatt-ı şerifleriyle Sadrıâzama bildiriyordu. Sultan İbrahime hediyeler, Sadrıâzam vasıtasiyle sunuluyordu:

Budin eyaleti ihsan edilen Hasan Paşanın hediyesi geldiğine dair yazılan telhisin üzerine Sultan İbrahim şu hattı yazmıştır:

«Geldi, vâsıl oldu. Padişahalra hedâya eksik de (ğil), hemen hizmet etsünler, kula rıza gözetmektir.»

Kenan Paşanın hediye gönderdiği telhise de: *«Vâsıl oldu, sayir ahval ile takayyüt edesin, öyle olur, kula lâzım olan boynu eğmedür.»*

Tekeli Mustafa Paşanın gerektiği kadar hediye gönderemediği telhisine de: *«Geldi, vâsıl oldu. Eğer az, eğer çok hediyeydi alınur, bırakacak değilüz»* hattını yazmıştır.

Sürülen Hasanın eşyasının zaptedildiği telhisine: *«Melâin kendi kurtulduğuna şükür etsün. Canı gitmişti, cümlesini vârislerine veresün, herkes haklı hakkın alsun. Kendi sürüldü yeter, başıma cehenneme...»* diye yazmıştır.

Padişahın in'am ve ihsanlarına bakılırsa, cömert olduğu, halden anladığı anlaşılır. Meselâ bir telhisinde şöyle diyor:

«Başım sağ olsun, çünkü kuluma ihsanım olup işte on beş kese kuruş verdim. Bir hoşça ne lâzım ise görsün. Hizmetine takayyüt etsin. Ondan ziyade züğürt adamlar olmuştur, şimdi olmadıysa...»

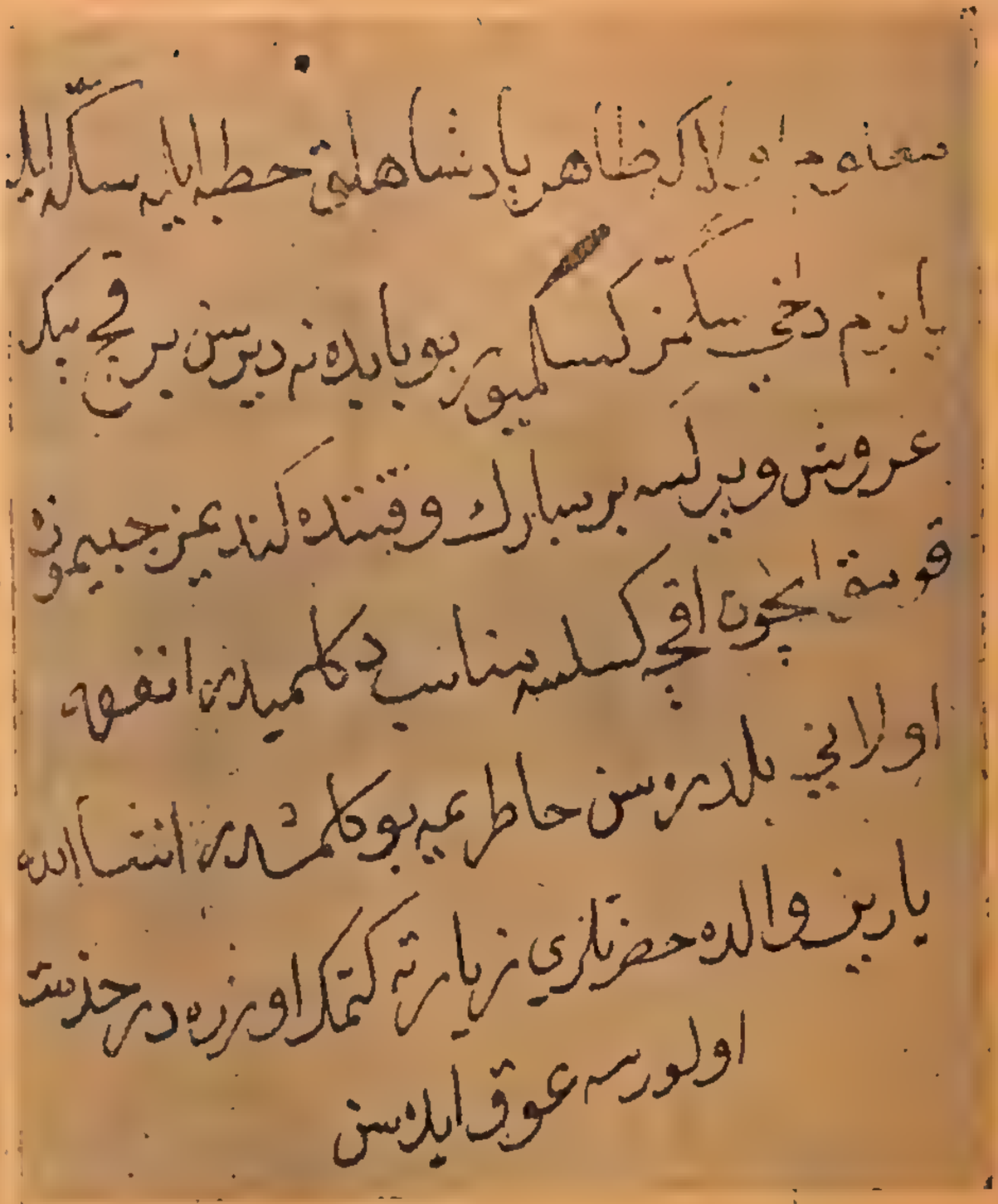

Sultan İbrahimin el yazılarından biri.

Sultan İbrahim, mağdurlara ev ve konak yaptırdığı gibi, başta Sadrıâzam olmak üzere, diğer ümeraya hançerden altına, kaftandan kürke kadar in'am ve ihsanlarda bulunuyordu. Padişahın en fazla ihsan ettiği altın, kürk, mücevherli hançer, kuruş ve elbise idi. Bunlarla beraber altın ve kürk. bir kürklü bir de sade kaftan, donanmış mükemmel at, mücevherli hançer ve tirkeş. altın ve mücevherli hançer, mücevherli hançer ve kürkü bir arada ihsan ettiği de sık sık görülmektedir.

Padişah in'am ve ihsanlarında, gönderdiği zatın adını yazmıyor. Fakat bunların çoğunun Sadrıâzama olduğu anlaşılıyor. Kâh aklını beğendiği için, kâh hoşuna giden bir işi yaptığı için, kâh da tab'ına göre hareket ettiği için Sadrıâzamı hem ihsaniyle, hem de sözleriyle iltifatına gark ediyordu:

«Selâmlar olunduktan sonra, berhudar ol, beğendim kulluk olunca böyle olsun. her veçhile padişahların âdetini bilürsün. İşte sana bir mücevher hançer irsal eyledüm, duada olasın. Zâhir padişahlar kâh lâtufla kâh kahırla öyle olur, hemen doğruluk üzere ol-

dun mu iltifat mukarrerdir. Şimdilik sana doğruluktan gayrı fikir cayiz değil. Mesalihi hakk u adl üzere gör. Sayemde bir kimseye zulüm olmasun, gözün açasın, her nerede zalim var ise birbir haklarından gelesin, beni seversen.»

Sultan İbrahimin ilk Sadrıâzamı Kara Mustafa Paşa idi. Padişahın kanunsuz, mantıksız emirlerini alınca duramaz, itiraz ederdi. Bu itibarla Sultan İbrahim bu temiz ve namuslu devlet adamından oldukça çekinirdi. Fakat Sultan İbrahim düşmanlarının tahrik ve teşvikiyle onu da öldürttü. Kara Mustafa Paşaya hayli ihsanlarda bulundu, gördüğü işlerden memnun olduğunu bildirdi, şu hattında da kardeşinin neden dolayı Mustafa Paşayı sevdiğini anladığını yazıyor:

«Vezir-i âzamım, selâmlar olunduktan sonra berhudar olasın, kulluğunuz ancak olur, her veçhile padişahların mizacını bilürmüşsün. Aferin bir kimseye garazın yok, yüzünden bellüdür. İşte sana otuz kese ve bir kürk ve sade kaftan irsal eyledim. Devletim sürüp duamda olasın. Sultan Murat Hazretleri beğendiği kadar var imiş, dahi ziyade iltifatım mukarrerdir. Ve bir sipahi sana irsal eyledim, benim hatırım için bir kese bir çuka iki kumaş veresün, çok vermiyesin, sana da yazıktır.»

Bir defasında yine Mustafa Paşayı huzuruna çağırmış, o da hastalığını bahane ederek gelmemiş, Sultan İbrahim de akabinde şu hatt-ı hümayunu göndermiştir:

«Selâmdan sonra mizacında küduret vâki olmuş, varmam deyu bildirmişsin. Söyle olur zâhir, insanın hali böyledir. Aferin bize, bu kadar halifeyiz, gine elemümüz var, gine gezerüz, şöyle olur, belki soğuk almıştır, geçer. Bir kürk gönderdim, geyüp duada olasın şöyle bilesin.»

Diyerek, kızacağına, bilâkis taltif etmiş ve ihsanda bulunmuştur.

Sultan, mansıp ihsanlarında da aynı cömertliği göstermekte, hatlarını kısaca *«Sol gureba ağası Ahmede silâhtar ağalığın verdüm», «Abdürrahim adına arpalık verdüm», «Hasan ağanın ulûfesiyle kapucu başılık ihsan eyledim», «Çıkan hazine kethüdası Hüseyine seksen akçe müteferrikalık ihsan eyledüm», «Mehmet Ağaya büyük mirahurluğu ihsa neyledim», «Tersane kethüdası olan Mehmede Biga'yı ihsan eyledim», «Yüz pare dahi terakki ihsan eyledim», «Eyüp Kadısı Mehmet Efendiye Edirne payesiyle Galata Kadılığını ihsan eyledim», «Mekkeden mâzul İshak Efendiye Eyüp Kadılığın verdim», «Silâhtarım Siyavüş Ağaya ulûfeden altmış akçe terakki ihsan eyledim», «Gürcü Mehmet Paşaya hâsıla divanda oturasız, emrim olmuştur», «Sen ki Mustafa Paşasın Silistre Beylerbeyi ile Niğbolu sancağiyle verdim»*, yazıp göndermekte, yahut da telhislerin üzerine bu hatları koymaktadır.

Sultan, mansıp ihsanlarında, arzu ettikleri üzerinde, Sadrıâzam bir takım esbab-ı mucibe ileri sürer, kabul etmezse; ısrarla duruyor ve muhakkak taltif edilmesini istiyor:

«Selâmdan sonra telhisin gelüp her ne ki ilâm ettik ise malûm-u şahanem olmuştur. Ve sen dahi dediğin mânalar haktır. Lâkin bu öyle adam değildir, umaruz hele sözümü reddetmesiz, vezaretlik ihsan eyledim.»

Fakat bir de istemediği ve sevmediği olursa, onun da mansıptan atılmasına, mağdur olmasına çalıştığı görülüyor:

«Selâmdan sonra Hasan Ağa tülbent oğlanı kapucu başılık vereyim diye kendi istemiyor, bir melâin hemen kanun üzere ulûfesiyle tekaütlük ister, dahi sığına. Hemen vazgeçmesin, kapucu başılığından bir bunanmış adamdı, ziyade kitaba takayyüt eyler, hemen tekaütlük veririm, ulûfesiyle otursun, şöyle bilesin.»

Antuanette'in gizli aşkı

(Baş tarafı 554 üncü sahifede)

kastettiğini biliyordu. Halâ kral ailesini yahut kraliçeyi kurtarmak için plânlar kuran Fersen onun, muhakeme edildikten sonra idam edildiğini öğrendiği zaman ümitsizliğe düştü. Kızkardeşine yazdığı mektuplarda hatıra defterinin o günlere tekâbül eden yapraklarında ne kadar izdirap çektiğini göstermektedir.

Fersen Marie Antuanette idam edildikten sonra da onun son arzularını yerine getirmekle meşgul oldu.

Sadık kont'un ölümü de Marie Antuanette'in ki kadar feci oldu. İsveç kıralı olmak istediği ve IV cü Gustav aleyhine çalıştığı söylenmekteydi. Bu doğru muydu? kimbilir? Belki de böylece feci şekilde öldürülen sevgilisinin intikamını almayı düşünüyordu; fakat muvaffak olamadı, 20 haziran 1810 da, Marie Antuanette'in Varennes'e gidişinin yıldönümünde hiddetli bir kalabalık tarafından parçalandı...

Tarihî Tâbirler Ansiklopedisi

At kayığı:

Eski salapuryaların içerisi döşemelisi olup baş ve kıç tarafları rampalı olurdu. Bunlarla at naklolunurdu. Dört küreği vardı. Bilhassa timarlı sipahilerin nakli için Çardak ile Gelibolu arasında kullanılırdı. Son zamana kadar Üsküdarla Kabataş arasında kullanılmıştır.

Bilâd-ı selâse:

Eyüp, Galata ve Üsküdara topluca verilen isim.

Berveçh-i muhassıllık:

Bir eyalet veya sancağın defterde mukayyet vergi bedeliyle ve zamanında ödenmek şartiyle vezir veya beylerbeylerinden birisine verilmesi demektir.

Çardak altı:

Divan-ı hümayunun kurulduğu kubbe altının hemen dışındaki yer. Rumeli Beylerbeyisi İstanbulda bulunduğu zaman divan müzakerelerine iştirak eder, Anadolu Beylerbeyisi ile öbür beylerbeyileri kendilerinden bir şey sorulmak lâzım gelirse gelip izahat vermek üzere burada beklerlerdi.

Dolap:

Darüssaade Ağasının nezareti altında bulunan Haremeyn evkafı hazinesi.

Erbab-ı kalem:

Divan-ı hümayun kâtiplerinden bir kısmı timarlı, bir kısmı ulûfeli idiler. Bunlardan ulûfeli olanlara erbab-ı kalem denirdi.

Girdap ağası:

Tuna nehrinden geçecek zahire ve mühimmat gemilerini emniyetle sevketmek için tâyin olunan memur.

Hariç ez tahrir:

Bir timarlı sipahi, işlenmemiş araziden yer açarak varidatını çoğaltabilir ve bu fazla kendisinin olurdu. Bu hal yeni bir arazi tahririne kadar devam eder, o zaman bu fazla hariç ez tahrir adiyle defetere yazılıp bir başkasına dirlik olarak verilirdi. Bu usul, işlenmemiş arazinin açılmasını teşvik için konmuştu. Tahrirler pek sık yapılmadığı için timarlı sipahi olanlar bundan çok istifade ederlerdi.

Has:

Geliri yüz bin akçeden ziyade olan dirlik. En aşağı sancak beyi rütbesinde olanlara tevcih olunurdu. 999999 akçeye kadar olan dirlikler zaamet, 19999 akçeye kadar olanlar timar adını alırlardı. Umumiyetle 50 bin akçeden yukarı olan zaametlere ağır zaamet adı verilirdi.

Hatt-ı hümayun:

Padişahların el yazısı, Sadrıâzamın bir yazısı üzerine yazılana telhis üzerine, doğrudan doğruya yazılana beyaz üzerine denirdi.

Hazine vekili:

İç hazine adı verilen Enderun hazinesine nezaret eden ak hadım ağa.

İç hazine:

Her sene sonunda dış, yani maliye hazinesinde kalan fazla paranın konduğu Enderundaki hazine. İcabında buradan dış hazineye Sadrıâzamın kefaleti ile borç para verilir, sonra varidat fazlasiyle ödenirdi. Bu borç verme işi ekseriya kapı kulu askerine ulûfe tevzii, harb veya donanma ihracı münasebetiyle olurdu. Kanunî zamanında iç hazine mevcut parayı almadığından dolayı Veziriâzam Rüstem Paşa tarafından iç hazinenin bir şubesi olarak Yedikulede yeni bir hazine ihdas olunmuştu.

İstanbul Kaimmakamı:

Sadrıâzam sefere gittiği zamanda İstanbulda kalan ve o dönünceye kadar kendisine muayyen bir salâhiyetle vekâlet eden kimse. Bazan Sadrıâzam vefat edince İstanbul dışında bulunan vezirlerden birine sadaret mührü gönderilir ve o gelinciye kadar kendisine vekâlet etmek üzere yine bir İstanbul Kaimmakamı seçilirdi.

Tarihî Fıkraların İzahları

GÜME GİTTİ

(Her hakkı mahfuzdur)

Dersaadet şehri şehiri, yani İstanbul şehreminlerine İhtisap Ağası) denilen zamanlarda bu haşmetlu belediye reisleri esnaf yoklamasına 6 kâtip 12 maiyyet çavuşu 12 falakacı ve 20 yasakcı gibi 50 kişilik kalabalık bir maiyyetle çıkar ve Bayezid'den başlıyarak Çarşıiçi, Sultanahmet yolu ile Yenicami ve Balıkpazarı esnafını teftiş ve murakebe ederlermiş.

Suçlu buldukları esnafı suç derecesine göre 10 sopadan 50 sopaya kadar, diğer esnafın gözü önünde yere yatırarak falakaya çektirirlermiş. Suçları daha büyük olanlarını da bir haftadan on beş güne kadar halat bükme cezasına çarptırarak maiyyet çavuşlarına teslim ve ba pusula Tersanei Âmire Eminliğine gönderirlermiş. Bu pusulalar ceza müddetlerine göre ayrı ayrı tanzim ve başka başka çavuşlara verilirlermiş.

Cezalandırılan esnaf bu pusulalara şöylece kaydolunurmuş (10 reis esnaf muhtelif suçlardan dolayı birer hafta halat bükme cezasına çarptırılmış ve Hüseyin çavuş vedaatile sûbu Âlilerine tisyar kılınmıştır. Cezalarını gördükten sonra terhisleri müsaadei Emanetpenahilerine manuttur.) Bu yazıda esnafın ismi ve künyesi tasrih edilmediği cihetle işe şeytanı karıştırmak mümkün olur ve ikişer kişilik dizi hâlinde yola çıkarılan bu cezalılar başlarındaki çavuşlara yalvarmağa başlarlarmış. Çavuşlar da yerlerine şahsî bedel tedariki mukabilinde sıvışmalarına göz yumarmış. Fakat şahsî bedel tedariki o kadar kolay olmaz bir hayli müşkülât çekilir, bazan tesadüf mümkün olmadığı için, cezalıların bir kısmı aynen teslim mecburiyetinde kalınırmış.

Bedelî şahsî terakki de şöyle yapılırmış: cezalılar ikişer kişilik dizi halinde giderlerken, karşıdan leblebici, turşucu, yufkacı ve buna mümasil taşra halkından satıcı gözükürse dizi kolu iki tarafa açılır ve satıcıyı ortalarına aldıktan sonra kaçmasına meydan vermiyerek yakalanan avı kafilenin nihayetine kadar iter ve ne olduğunu anlayamayan biçare çavuş tarafından tutulunca (GÜM) diye bağırılırmış. Bu işaret üzerine dizinin en sağında bulunan cezalı salıverilir ve bu minval üzerine sıraya riayet edilerek her av yakalanışında cezalılar savuşur ve yerlerine yakalanan zavallılar (GÜME) gidermiş.

M. Giray

Genç Osman

(Baş tarafı 337 nci sahifede)

nafık sözüne uydum. Bana böyle hakaretleri nasıl lâyık görüyorsunuz? Hâlâ beni istememekte devam ediyor musunuz?

Cevap verdiler:

— Seni hilâfete kabul etmeyiz, ancak katline de rıza vermeyiz..

Genç Osman askerlerile böyle konuşurken Davud Paşa, bu fırsatı kaçırmamak için cebecibaşı ile tekrar faaliyete geçti ve bu sefer atılan kemend genç padişahın boğazına geçti ve, çırpınmasına, karşı durmasına rağmen yere yıkılarak can verdi.

Osmanlı tarihinin bu acıklı sahnesi, yüz yıllardır bir çok şâirlere ve romancılara ilham kaynağı oldu. Onun için söylenen şiirlerden biri de şudur:

Bir Şâh-ı alişan iken Şâh-ı cihana kıydılar
Gayretli genç arslan iken Şâh-ı cihana kıydılar
Gazi-i bahadır han idi, âli neseb sultan idi
Namiyle Osman Hân idi, Şâh-ı cihâna kıydılar
Ey dil, ciğerler oldu hûn, derdim bir iken oldu on,
Kan ağladı ehli fünun, Şah-ı cihâna kıydılar

Av ve Turizm

Bu haftalık mecmua, bütün avcıların ve seyahat meraklılarının zevkle ve istifade ile okudukları, sevilen bir dergi olmuştur. Altıncı sayısı da çıkmıştır. Renkli kapak ve çok enteresan yazıları ihtiva etmektedir. Fiyatı 25 kuruştur.

Beyaz sakalları, karakteristik simalariyle şu adamcağızlar, Zazaların bütün vasıflarını taşımaktadırlr...

Yaşayışları Şimdiye Kadar Gizli Kalmış Bir Aşire

ZAZALAR

Resimler yazının muharriri tarfından alınmıştır. İktibas hakları mahfuzdur.

Yazan: NAZMİ SEVGEN

Zazalarda evlenme hâdisesinin çok müsaid ve tabiî şartlar içinde cereyan ettiğine dair bir çok misaller vardır. Bazan çocuklar küçükken de ana babaları tarafından nişanlanabilirler. Evlenme çağına geldiklerinde herhangi bir tarafın rıza göstermemesi, bütün çocukluk müddetince devam eden namzedliğin bozulmasına kâfidir.

Bazan birbirlerini beğenen gençlerin kendi aralarında nişanlandıkları da vakidir.

Zaza aşiretleri arasında kız alıp verme, tarafların rızasına bağlıdır. Fakat ekseriyetle evlenme, ayni aşiret içerisinde vaki olur. İstisnaları yok değildir. Meselâ Dersimde bir asırdanberi «Kalan» lılara dil bileyen Aşağı Abbas Uşağı aşiretinden mas lûp Seyyid Rızanın oğlu Şeyh Hasanın kı zı, «Kalan» lılarla «Abbas»lılar karşılıklı te tik oynattıkları bir sırada, hasım aşiretin den bir gence kaçmış ve evlenmiştir. B belki, kuvvetli bir sevginin mukadder ne ticesidir. Fakat dikkate şâyan olan taraf hâdisenin tabiî telâkki edilmiş olmasıdır.

Alevî Dersimliler, bazı müstesnalarile diğer mezhep saliklerine de kız vermekte bir mahzur görmezler. Alevî «Rotan» lılar Sünnî «Hozat» lılara kız verdikleri gibi kı da almışlardır.

Sünnet olacak iki çocuk, kirvesiyle...

Zazalarda taaddüd'ü zevcat vardır. Bu, teslis kaidesine tevfikan, âzamî üçtür. İlk karısından çocuğu olmıyan erkek, ikinci bir kadın almakta serbesttir. Bu üzerine evlenme, bazan da kızılan kadına bir nisbet olarak yapılır. Şurası güzel ve hoştur ki, çocuğu olup da karısını sevdiği halde tekrar evlenen erkek, Zazalar arasında yok denecek derecede azdır.

Alevî Zazalar için boşanma yoktur. Çünkü Alevîlik boşanmayı şiddetle menedder. Tek tük vukubulan ayrılmalar zina, ihanet gibi hâdiselerin zarurî neticesidir.

Nikâhlı kadın, kocasını istemezse dilediği bir erkeğe gidebilir, amma bir şartla: Kocasından boşanabilirse.. Boşanmadan giden kadın yüzünden Zazalık âleminde nice canlara kıyılmıştır.

Evlenmede küfüv meselesi hakkında kat'î bir hüküm verilemez. Zengin tabaka, fakir zümreden kız alır, fakat vermez. Bir ağanın sınıf farkı gözetmeden her istediği kızı almasına mukabil, kendisinin kızı, arada bir sevgi ışığı pırıldasa bile, fakir bir köylü delikanlısına gidemez.

DÜĞÜN — Zazalarda evlenme; söz kesme, nişan, düğün, nikâh gibi dört safhada neticelenir. Bu âdetin en orijinal tarafı, nikâhın nihaî bir merasim, evlenme merkezi sikletinin nişan olmasıdır.

Bu hayırlı işin ilk safhası, oğlan babasının kız babasına müracaatile başlar. Bu, resmî bir talebdir. Kızın muvafakatile bu dilek kabul olunursa o vakit, oğlan babası, kız babasının elini öper ki, buna Dersimde Türkçe olarak «Kelle keser» denir. Çepni ve Tahtacılar bu merasime «Sakal öpmek» derler.

Artık kız namzed sayılır ve oğlan evinin bütün halkından kaçar. Aradan çok geçmeden oğlan babası, köyden birkaç kişile beraber, malî kudretine göre bir liradan beş liraya «madenî» kadar para veya gümüş bir bilezik, yahut sadece bir poşu (ipekli baş örtüsü) ve bir kurbandan ibaret hediyeyi kızın evine götürür. Bunun üzerine kızın babası dünüründen başlık —ki buna Dersimde Kalıng denir— ister. Şimdi oğlan babası için kesenin ağzını açmak zamanı gelmiştir. Maamafih Kalıng yine malî kudrete bağlıdır. Bu; bir tarla, bir öküz, bir katır veya en fazla yirmi altın lira olabilir.

Türklerde nikâha müstenid bir aile sistemi tarihten evvelki devirlerde teessüs etmiştir. Nikâh, merasimle icra olunan bir mühim mukavele telâkki olunurdu. Nikâh için ana ve babanın rızası şart idi. Güveyin, gelinin velilerine bir mikdar mal verme âdeti vardı. Eski Türkler, güvey tarafından verilen bu mala Kalıng diyorlardı. Kaling ekseriya at ve koyunlardan ibaret olurdu. Anadolunun çok yerlerinde hâlâ bu başlığa Kalıng — Kalın denilmektedir.

Artık evlenmenin birinci safhası bitmiş ve söz kesilmiştir.

«Nişan indirmek» eğlencesiz ve gürültüsüz geçer. Bu sadece «Emr'i Hak»ı yerine getirmektir. Oğlan ve kız tarafından gelenlerle bir hey'et teşkil olunur. Aralarında bulunan seyyid veya kâmil bir adam, «Emr'i Hak» denilen sözü, yâni kızın oğlana nişanlandığını ilân ve orada bulunanları işhad eder. Alevî âdeti vechile on iki İmamın isimleri zikrolunarak bir dua okunur,

şerbet içilir, merasim biter.

Bu derece basit bir merasimle nihayetlenen nişan, bütün kudsiyetini bu «emr'i Hak» dan ve on iki İmamın ismi üzerine okunan duadan almaktadır. «Nişan indirmek» o kadar geniş mânalıdır ki, gerdeğe girmeden eşini kaybeden bir nişanlı kız, uzun seneler bekâr yaşamak mecburiyetinde kalır ve ona âdeta bir dul gözile bakılır.

Nişanla düğün arasında bir iki ay geçer. Kız evi cihazı tamamlamağa çalışırken, oğlan tarafı da başlık tedarikile uğraşır.

Düğün dâvetiyeleri muhtelif ve orijinaldir. Şarkî Dersim dâvetlisine kendi yaptıkları bir mum yolladığı gibi, Garbî Dersim de elma, ceviz yahut şeker gibi şeyler gönderir. Yazı ile dâvet de vâkidir. Mum, eski Türklerde de dâvet nişanesi idi. Her sene Edirnede yapılan Kırkpınar güreşlerine dâvetliler «kırmızı dipli mum» gönderilmek suretile dâvet olunurlar. Bu güzel anane hâlâ yaşamaktadır.

Düğün, Pazartesi veya Perşembe günü yapılır. Maamafih Perşembe düğün için daha uğurlu sayılır.

Oğlan tarafı, düğünden bir hafta evvel kız evine yağ, bulgur, un, şeker, koyun gibi şeyler göndererek masrafa iştirak etmiş olur. Bu, güzel bir usuldür, düğün yapanın yükünü kabil olduğu kadar hafifletmek. Yine bu düşünce iledir ki, dâvetliler, malî kudretlerile mütenasip hediyeler getirirler. Düğün hediyeleri arasında bilhassa davar ve at göze çarpar. Uygurlarda, Kırgızlarda, Oğuzlarda, Selçukîlerde de ayni âdetlere tesadüf ediyoruz.

Düğün günü gelen dâvetliler, köy halkı tarafından paylaşılır. Misafirler kız evine geldikleri zaman, her komşu dâvetlilerden birinin atlı ise atını, yaya ise degneğini alır. Gelin evindeki toplantı dağılınca herkes atını veya değneğini alan evin misafiridir. O gün ve o gece yiyip içme, eğlence günüdür. İhtiyarlar, eski günlerini anarak hüzünlü bir neşeye dalarken, gençler yakın düğünlerinin zevkli ümidile eğlenirler.

İkinci gün, asıl düğün günüdür. Sabah leyin, dâvetliler ve kız tarafı damad evine giderler. Davul - zurna ile ayni karşılama, at veya değnek alarak ayni misafir ediliş.. Gelinin cihazı da yine o gün damad evine yollanır. Gece, birkaç kâmile kadın, gelinin ellerine «kına' oynatırlar.»

Amerikada zengin olup Beyrutta bir ayakkabı ticarethanesi açan bir Dersimlinin «Dersim» antetini taşıyan bir ambalâj kâğıdı

Dersimde kız babaları, evlâtlarına, malî kudretlerine göre elbise, sandık, yatak, kap kacak gibi eşyayı cihaz olarak verirler. Buna Türkçe olarak «çehiz» derler. Cihaz, kız evinde toplanan bir hey'et tarafından kıymetlendirilir. Bunun sebebi, baba öldüğü zaman kızın miras iddiasında bulunmamasıdır. Baba, sağlığında, kızına ait mirası ona cihaz olarak vermektedir. Bunun içindir ki, evli kızlar, babanın vefatında miras iddiasında bulunamazlar. Bu âdet, mahallî değil, içtihadîdir. Çünkü diğer Kızılbaş — Alevî zümrelerinde, faraza Çepni ve Tahtacılarda da aynen bunu görüyoruz. Onlarda da evli kızlar varis olamamaktadır. Dünyada bu âdet yalnız Korede vardır. Korelilerin bunu nereden aldıkları tesbit edilememiştir. Orada yalnız çok çirkin kızlar, evlenememeleri mülâhazasile babalarının mirasından hissemend olurlar.

Üçüncü gün, gelinin damad evine gidiş günüdür. Kız evinden kalkan bir alay, ortalarında süslenmiş bir kısrak veya katıra bindirilmiş gelin olduğu halde köyü ve köyün etrafını dolaştıktan sonra gittikçe artan bir kalabalıkla damadın köyüne gidilir. Yolda davul zurnalar çalar, havaya silâhlar atılır. Bu gürültü, gelin alayının yaklaştığını haber vermektedir. Damad musahibile —ki bu, onun en yakın arkadaşıdır—

Bir sünnet düğününde, sünnet olacak çocuk arkadaşlarını eğlendiriyor...

beraber damın ortasındadır. Gelin alayı damadın kapısına yaklaşınca kalabalık dağılmış ve süvari gelin, süsleri ve heyecanile yalnız kalmıştır. Evvelâ müsahib damın kenarına gelerek, elinde tuttuğu kırmızı elmayı üç defa geline atar gibi yapar, fakat atmaz, geri çekilir. Sıra damaddadır. O da iki defa işaret ettikten sonra, üçüncüde elmayı gelinin başına doğru atar. Bu işde dikkatli ve nişanlı olmak lâzımdır, çünkü elma isabet etmezse damad kızı beğenmemiş, sevmemiş demektir. Bunun için damad, elmasını herhalde hedefine isabet ettirmeğe çalışır. Bundan sonra müsahip de elmasını dostunun karısına doğru atar

Artık gelin attan indirilir, eve girer. Koltuk âdeti yoktur. Gelinden sonra damad eve götürülür.

Artık düğün günler ve gecelerce devam eder. Hal ve vakti yerinde olanlar bunu 3 : 7 gün kadar uzatırlar. Kaynayan kazanlar, kesilen koyunlar umumî neş'eyi kat kat arttırır. Davulcu bütün kuvvetini tokmağında, zurnacı bütün gayretini avurdunda toplar. Bu cünbüş gelin - güveyinin mahcup sabırsızlıklarına rağmen sabahlara kadar devam eder.

Nikâh, düğünün son gününde, öğleden sonra kıyılır. Bunu okumuş sayılan kimseler yapar. Bu gibileri Dersimde mahdud şahıslardır. Ağdad'da Koçu Hasan, Molla Singil, Ovacıkta Molla Dursun, Bahtiyarlardan Molla oğlu Paşa, Torun'da Haydar Efendi, Karacalarda Hasan Efendi bunlardan maduddur. Nikâhta bildiğimiz dua okuokunur. Merasim, köy civarında bir akar su başında, yoksa bir kap suyun önünde yapılır. Duadan sonra molla, elindeki bıçağı, suyu keser gibi, üç defa batırıp çıkarır. Bu sembol, tarafeynde mevcut olması muhtemel hastalıkların izalesini temine işarettir. Nikâhta gelinin anası yahut vekili kıza, damadın babası veya vekili de oğlana vekâlet eder. Kısa bir dua ile bu merasim de biter

Çepnilerde, düğünden iki gün sonra oğlan evinde bir «başbağı» merasimi yapılır. Bu merasimde gelin, bütün köylünün elini öper, hediye alır. Başbağı merasiminden bir kaç gün sonra kız anası damad evine gelinin cihazını götürür. O gün de bir ziyafet verilir. Bu ziyafette gelinin bütün akrabası bulunur.

SÜNNET DÜĞÜNÜ — İslâm âleminin an'anevî sünneti, Zazaların da noksansız eda ettikleri bir farizedir. «Muhammed» la «Ali» yi omuz omuza yürüten bu Alevî âlemi, belki de daha fazla «Ali» nin hatırı için Peygamberin bu emrini hiç ihmalsiz yerine getirir. Sünnetsiz bir Zaza'ya tesadüf edilemez. Hattâ Dersimin Derviş Cemal köyünden «Gündüz Doğan» ın ifadesine göre, genç yaşında Amerikaya sünnetsiz giden iki Dersimli Boston vilâyetinin Pipodi şehrinde bir Musevi doktor tarafından altmış beş yaşında sünnet edilmişlerdir!..

Dersimde sünneti cerrahlar veya sünnetçiler yapar. Bunların en marufları Hozatta Hüseyin, İn köyünde Hasandır. Sünnet, sureti umumiyede küçük yaşta yapılır. Fakat 15 : 20 yaşında sünnet edilenler de az değildir. Hattâ kimsesiz çocuklarda sünnet ve evlenme düğünlerinin bir arada yapıldığı da vakidir. Bu takdirde sünnet çocuğunun, yâni damadın mazereti, zifaf gecesini bir müddet tehir eder.

Zazalarda sünnet olan her çocuk, ailesine, akrabadan da kuvvetli bir dost kazandırır: Kirve.. Şarkî Anadolunun içtimaî hayatında çok mühim rol sahibi olan Kirve, Zaza ailelerinin birinci plânda gelen bir şahsiyetidir

Dağlı Türkler için Kirve, bir kelime ile «Peygamberlik dostu» dur. Erkek evlât babası, çocuğunun kirvesini sünnetten çok

evvel seçer. Bu intihapta âmil olan, gönül bağı, kalb ve karakter uygunluğudur. Böyle olmakla beraber, bazan menfaatin de bu intihapta müessir olduğu vakidir. Kirvenin herhalde varlıklı bir zat olması şarttır. Kirvelik bağının bağladığı aileler birbirlerine ihanet edemez, birbirlerinden kız alıp veremezler.

Sünnet düğünleri, evlenme düğünleri kadar olmasa bile, yine ona yakın bir neşe ve eğlence tufanı içinde geçer. Düğün 1-3 gün devam eder. Sünnet günü Perşembedir.

Düğünden bir iki gün evvel çocuk, yanına bir arkadaşını alarak Kirve'sini dâveyara bakımı için muhtaç olmuş, bu sebeple de bu işlerde muhite göre ihtisas sahibi olan mutatabbib ve cerrahlar türemiştir.

Zazalık âlemi, her şeyde olduğu gibi bunda da kendi yağile kavrulmuştur. Zengin ve güzel bir tabiat, ölçüden uzak bir hayat, kaygusuz ve ademî bir geçiniş ömrü uzatmış, hariçle temasın azlığı da Zazaları salgın hastalıklardan korumuştur.

Bu diyarın hemen her köyünde bir kaç kurşun yarası alarak, kolundan, bacağından malûl olmuş kimselere rastlanır. İşte bu adamcağızlar bir mutatabbibin kötü tedavisine kurban olan zavallılardır. Bu yekûna tabiî, doktoruna lânet edemeden köyün mezarlığına göçenler dahil değildir.

Biz şimdi, bütün Dersimin en büyük operatörü sayılan mutatabbib Seliçli Mustafâ ile buna benzer diğer cerrahların hüviyetlerinden, tedavi tarzlarından, kullandıkları âletlerinden, tertip ettikleri ilâçlardan bahsedeceğiz:

Mutatabbib Mustafa, Munzur nehrinin şarkında ve hemen kenarındaki «Seliç» köyünde oturur. Bugün yetmiş dört yaşındadır. Babası Hüseyin, büyük babası Hasan, dedesi Ahmed, dedesinin dedesi Seliç hep cerrahdırlar. Bugünkü köy, adına izafe edilen Seliç'in nereden geldiği malûm değildir. Rivayete göre Seliç, cerrahlığı askerlikte öğrenmiştir

Mutatabbib Mustafa, cerrahlığı hem babasından, hem de Hozatın Tanır köyünden mutatabbib Salih oğlu Hasandan öğrenmiştir. Mustafa, ustasile beraber kırmızı dağ, Peker dağı, Tacik - Baba dağı gibi yüksek ve el değmemiş yerleri dolaşarak muhtelif hastalıklarda kullanılacak nebatları taharri ve tesbit etmiştir. Anadolunun her yerinde bir çok nebatî ilâçlar kullanılır. Oğuznâmede, eski Türklerde de mutatabbibler bulunduğunu, bunların nebatî maddelerden ilâç yaptıklarını, hattâ dağ çiçeğile kadın sütünden mürekkep bir ilâcın formülünden bile bahsedildiğini görüyoruz. Mustafanın bugünkü bilgisi, bütün besatetine rağmen, tetkik ve mütalâaya sezadır. Kıvrak bir insan zekâsının bâkir bir tabiat kucağından topladığı bu ilâçlar bir çok hastaları ıztıraptan kurtarmış ve sıhhate kavuşturmuştur. Dersimde, son zamanlara kadar en kapanmıyan yara, kurşun yarasıdır. Seliç'li Mustafa bunun için

Teamül ve itikada göre sünnet edilecek çocuk adedinin tek olması lâzımdır. Fakat çift çocuk mecburiyeti karşısında çifti tek yapacak, bir horoz ibiğidir. Bu takdirde teamülün yerine gelmesi için bir horozun ibiği kesilerek kan akıtılır. Kesilen mikdar yine «tek» olmuş olur.

Etrafta seslerin çoğaldığı, davul - zurnanın perdeyi yükselttiği bir sırada sünnetçi, evin damına çıkar. Elinde, üzerine peşkir örtülmüş kül dolu bir kap vardır. Damın ortasına yemek sofrası getirilir Sünnetçi, kaptaki külü peşkire boşaltır, ustura, kıskaç ve bir kalıp sabundan ibaret olan edevatını tasa koyar. Çocuk hazırdır Davulcunun kolu gerilir, zurnacının avurdu şişerken Kirve, korkudan sararan yavruyu sol kolile yakalar, sağ elile gözünü kapatır. Sünnetçinin pratik parmakları işini görmüştür. Ameliyatın sonunda peşkirdeki kül ile sabun hastanın yarasına çekilir.

Çocuk umumî neşe ve dua sesleri arasında, kirvesinin kollarında yatağına götürülür.

Sünnet düğününde de yenilir, içilir, gülünür, söylenir. Bu hal bazan da günlerce sürer. Ve nihayet davulcunun yorgun tokmağının son darbesile Zazanın sünnet düğünü de biter.

MUTATABBİBLER, CERRAHLAR, EBELER — Zaza, doktora her şeyden evvel

sade veya balık yağile muamele edilmiş üç nebatî maddeden mürekkep bir merhem kullanılır.

Dersimde musab nisbeti yüzde biri geçmeyen frengi, yüzde beşi aşmıyan belsoğukluğu da kabili tedavi hastalıklardan maduddur. Seliç'li Mustafa ve Tanırlı Hasan oğlu Ali baba bu iki hastalığı tedavide şöhret sahibidirler. Ali Baba, frengi için kendine göre bir ilâç kullanır. Belsoğukluğu tedavisi daha enteresandır, hastanın belinden kan alınır, kendisi sıcak koyun derisine çekilir ve ağzına nebatî bir ilâç sunulur!

Mustafa; yara, kırık, çıkık, yılancık (Alancık), Momar denilen hastalığı «arkada yahut göğüste bir yara oluyor, cerahatleniyor, içerisinden kıl gibi kurt çıkıyor. Belki de «Şirpençe» dir.» Mide ve barsak hastalıklarını tedavi etmektedir.

Dersimde Seliç'li Mustafa'dan başka cerrahlar da vardır: Tanirden Ali Baba, Mustafanın amcası Hızır, kardeşi Hasan, Demenanlı Cibokez, Demenanlı Hüseyin oğlu Mehmed, Haydaranlı Kısa Seyyid Ali Dersim cerrahlarının başlıcalarıdır. Seliç'li Mustafa, amcazadesi Süleyman oğlu Hüseyini yanında bir asistan gibi çalıştırmaktadır.

Dersim anası ebesiz doğurur. Doğum sancısı içinde kıvranan kadının başında yardımcı olarak köyün «kâmil kadını» bulunmaktadır. Bu dar şerait içerisinde hastayı çok defa ölümden uzak tutan, kadının doğumdan bir kaç saat evveline kadar tarlada, harmanda, ormanda veya evinde durmadan çalışmasıdır. Ancak bu tabiî oluştur ki, ebesiz lohusanın hayatını kurtarır ve kadın kendi kendine doğurur. Dersimlinin pratik zekâsı, doğumda zorluk çeken hasta için bir çare bulmuştur: Ananın karnına yeni kesimliş koyun veya keçi işkembesini temizliyerek sarmak.

Dersimin merkezinden uzaklaşıp muhite yaklaştıkça ebe tipinin canlandığını, görürüz. Hozat mıntakasındaki köylerde ebe vardır, hattâ bazan yakın köylere bile giderler.

Netice şudur ki; Dersimin imkânsızlığı içindeki sert anayı, şehrin imkânı içindeki nazlı anneden daha sıhhatli tutan kuvvet, sadece tabiattir, sadece tabiî oluştur.

YAVUZ'UN BİR SÖZÜ

Bayezit Veli ihtiyarlığında tahtı, tabiati pek yavaş olan Ahmede bırakmak istemişti. Şehzade Selim, bu haberi duyunca, çileden çıktı. Babası ile harbi bile göze aldı. Fakat neticede mağlûp oldu ve Kırıma kaçtı.

Selimin Kırıma kaçışı İstanbulda telâş uyandırdı. Sultan Ahmet Kırım hanı Menkili Giraya yazdığı bir mektupta kardeşine yardım etmezse bütün Kefe vilâyetini ve orada bulunan dokuz tane kaleyi terkedeceğini bildirdi.

Kırım hanı, mektubu getiren adama:

— Evet, dedi, memleketimize şerefli bir hanedanın oğlu geldiler. Maksatlarını henüz anlıyamadım. Rumeliye geçmek isterlerse biz nasıl mani olabiliriz?... Tevkif etmek kardeşliğe yakışmaz.»

Fakat Kırım hanının oğlu Mehmet Giray bu fikirde değildi. Babasına:

— Niçin onu tevkif etmiyoruz. Hem bize bu kadar da yer veriliyor... deyince Menkili Giray:

— Oğlum, dedi, senin maksadın kale, memleket ise bunu Sultan Selimden de isteyebilirsin...

Menkili Giray, uzağı gören bir hükümdardı. Bir gün Osmanlı tahtını Sultan Selimin elde edeceğini tahmin ediyordu.

Mehmet Giray, babasının sözü üzerine bir ziyafet gecesi Sultan Selime:

— Sultanım dedi. İhtimal ki yakında tahta geçeceksin. O zaman Kırım hanlığına Kefe vilâyeti ile iskeleleri terkeder misin?...

Selim hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi:

— Hükümdarlar yalnız zaptederler. Vilâyetleri sultanlara bahşedecek kadar kanunlarında müsaade yoktur. Altın, gümüş ne kadar istersen verilir. Fakat vilâyet istemeyiniz.

Sultan Selimin, yavuz bir hükümdar olacağını bu sözü isbat etmişti. Hâlâ kıymetini muhafaza eden bir söz...

Piyangomuzda Hediye Kazananlar

Spor gömlek kazanan okuyucularımız

Saim Özmen, Fethibey mah. No. 14, Bilecik — Şükran Menâli, Piyerloti cad., Kâtipsinan yokuşu No. 3, İstanbul.

Kıravat kazanan okuyucumuz

İzzet Şahin, orta okul öğretmeni, Ereğli-Karadeniz.

Erkek çorabı kazananlar

Fuat Kasırga, Çekirge, Hamam cad. No. 19, Bursa — Celâl Bilecan, D.C. fabrikaları makine ressamı, Karabük.

6 aylık Tarih Dünyası abonesi

Adnan Kaya, L.S. 7 Botu, Gölcük — Hüseyin Ziyat Demirer, Moda cad. 254, Kadıköy — Sevim Ergüden, Zeytin mah. Pancar sokak No. 18, Bakırköy — Ömer Uluçutürk, Kızılay cad. No. 55, Adana.

6 aylık Av ve Turizm abonesi kazananlar

Nedim Menekşe, Ahmetbey köyü öğretmeni, Lüleburgaz.

3 aylık Av ve Turizm abonesi kazananlar

Selim, Nazifbey sokak No. 20/4, Kadıköy — A. Kâzım Dumancı, Ticaret Odası U. Kâtibi, Tarsus — Ahmet Necmeddin Özyurt, İçerenköy Kağnıcılar sokak No. 5, Bostancı-Haydarpaşa.

25 adet tarihî kartpostal kazananlar

Hüsameddin Temel, Muratpaşa mah. Tanburicemil sokak No. 3, Aksaray-İstanbul — Mustafa Kesekçi, Arı İstihlâk Kooperatifi satış memuru, Bor — Vural Gökyıldırım, Silifke cad. Kiremithane mah. No. 151, Mersin — Fahameddin Ulusoy, Fevzi-çakmak cad. Büyük sokak No. 1, Bursa — Recep Öcal, Sulh Ceza Yargıcı, Mersin — A dil Türkben, İl Sağlık Mr. Merkez Sağlık M., Ankara — M. Emin Töreci, Hatboyu cad. No. 94, Eskişehir — Naci Görüney, Küçükpazar, Kıblıçeşme cad. No. 11, Bayi, İstanbul — Hamdi Öztürk, Sahil Sıhhiye Merkezi, İstanbul — Hayri Atasağun, Tevekkül çıkmazı No. 7, Aksaray-Şehir — Rifat Ersoy, Sıtma Savaş Tabibi, Düzce — Mahmet Hasbıyık, Vezirhan No. 93, muhasebeci, Kayseri — Nedim Drahor, Nasreddin Hoca gazetesi, Akşehir — Salih Güzelyazıcı, As. Pos. 14509, Gedikli, İstanbul — Turgut Sarıgöl, Altıntaş mah. Güllü sokak No. 4, Ankara — Önder Şenyapılı, Esnaf ve Ahali Bankası, Alaşehir — Necati Özderman, Yenişehir Eczanesinde kalfa, Ankara.

«Sultanlara Aşk Mektubu» kazananlar

Mazhar Sündüs, Yavuzselim cad. No. 63, Fatih — Reha Kalyoncu, Yargıç Halil Kalyoncu eşi, Erdek — Şerif Oktürk, Ortaokul Md. muavini, Sıvas — Recep Tekeş, Hukuk Mahkemeleri Başkâtibi, Adana.

Altın Destan kitabı kazananlar

Nureddin Pekyeni, Şevkiye cad. 49. sc. No. 12, Bandırma — Feyzi Ünal, Devrim okulu Başöğ., Akçakoca — Sevgi Yurtgezen, Küçükayasofya, Güngörmez sokak No. 15, İstanbul — Nusret Akça, Horkor, Babaha sanâlemi mahallesi, Kırmatulumba sokak, fabrika yanında No. 23/5, Aksaray-İstanbul — Şerefeddin Tunçalp, Sorgu Yargıcı, Akhisar — Mehmet Ali Ekmekçi, Çarşı başında marangoz, Maraş — Kâmil Yıldırım, Hereke Fab. Zat İşleri Başmemuru Tayyar Yıldırım oğlu, Hereke — Abdullah Doğan, Ulucami mahallesi, bakkal No. 45, Adana — Yavuz Özdemir, Cumhuriyet cad. No. 31, Kastamonu — Abdi Eryılmaz, Saitpaşa geçidi 172/14, Daire 8, Galatasaray-İstanbul — Feyzi Üstüner, Milli Eğtiim Md. Başkâtip, Kütahya — Hüseyin Uğur, Yeni Cezaevi iş kontrolörü, Değirmisaz — Emin Utaş, Dikimevi memuru, Kayseri — Zeki Sezen, Sokoni Vakum Oil Kompani İnk Aj., Kızılcahamam — Halil Tokatlıoğlu, Hv. Yd. Telsiz Üstçavuş, Manş. TB. Uçuş kulesi, Kütahya — A. Celâleddin Dündar, Şifa Eczanesinde kalfa, Gaziantep — Cahit Sak, Köprülü mahallesi, İnönü cad., No. 22, Aydın — Mehmet Türküm, Adapazarı yokuşu No. 113, Ankara — Süleyman Peköz, Gazibey mah. No. 11, Malkara — Şevki Gümüş, Dişli köy öğretmeni, Bolvadin — Hüseyin Özcan, T. B.M.M. Başkomiseri, Ankara — Beyhen Erinç, Göztepe Kayışdağı cad. No. 115, Erenköy — İhsan Edip, Beyceğiz mah. Arapismail çıkmazı No. 12, Fatih — Gündüz Turna, Gazipaşa cad. Ali Barlı Ap. No. 2/1, Zonguldak — Remzi Şekerci İskeçeli, Tahtakale cad. No. 78, Terzi, Akhisar — Mehmet Şenyüz, Cerrahpaşa, Kocamustafapaşa cad. No. 11, İstanbul — H. Göktürk, Sinanağa mah. Mektepli sokak No. 6, Fatih — Tahir Seçkin, D.D. tren şefi, Adana — Sami Bayrak, Denizciler cad. Marmara hamamı müsteciri, Ankara — Nuri Özkan, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı Zat İşleri muamelât şefi, Ankara — Taceddin Orallı, Öncebeci Samur sokak No. 28, Ankara — Binnaz Şensoy, Tekel tütün fab. sigara imalât şubesinde nezaretçi, Cibali-İstanbul — Nuri Erten, D. Demiryolları istasyon şefi, Bilecik-İstasyon — Şemseddin Akova, Hasırcılar cad. No. 6, İstanbul.

Brindizi Albümünden: «Harem Hayatı».